

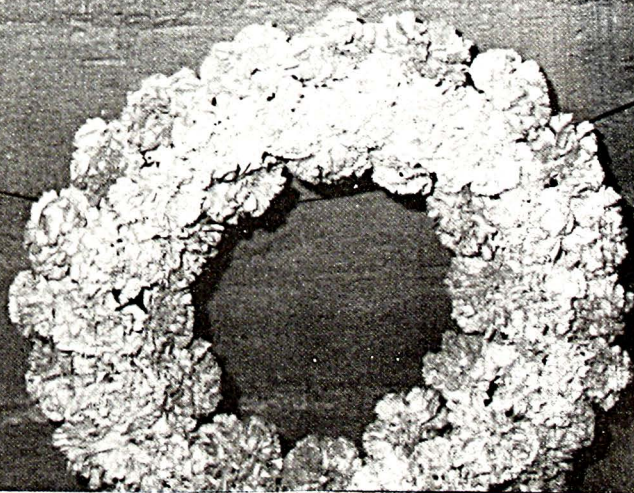
ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Δ' ★ ΤΕΥΧΟΣ 41 ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1981 ★ ΕΛΟΥΛ 5741

ΤΑ ΣΚΟΤΩΣΑΝ ΟΙ ΝΑΖΙ ΣΤΑ ΚΡΕΜΑΤΟΡΙΑ ΗΤΑΝ 13.000 ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ ΕΒΡΑΙΟΠΑΙΔΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΥΦΕΡΗ ΚΑΙ ΤΡΑΓΙΚΗ ΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥΣ
ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΕΒΡΑΙΕΣ ΜΗΤΕΡΕΣ
ΣΥΝΕΒΑΛΑΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΧΝΙΔΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΟΤΟΠΟΥ

«Καί αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως θέλουσιν εἶσθαι πλήρεις παιδῶν καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς» (Ζαχ.8:5).

ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים בהבתיה

ΜΗΝΥΜΑ ΖΩΗΣ ΚΙ ΕΛΠΙΔΟΣ

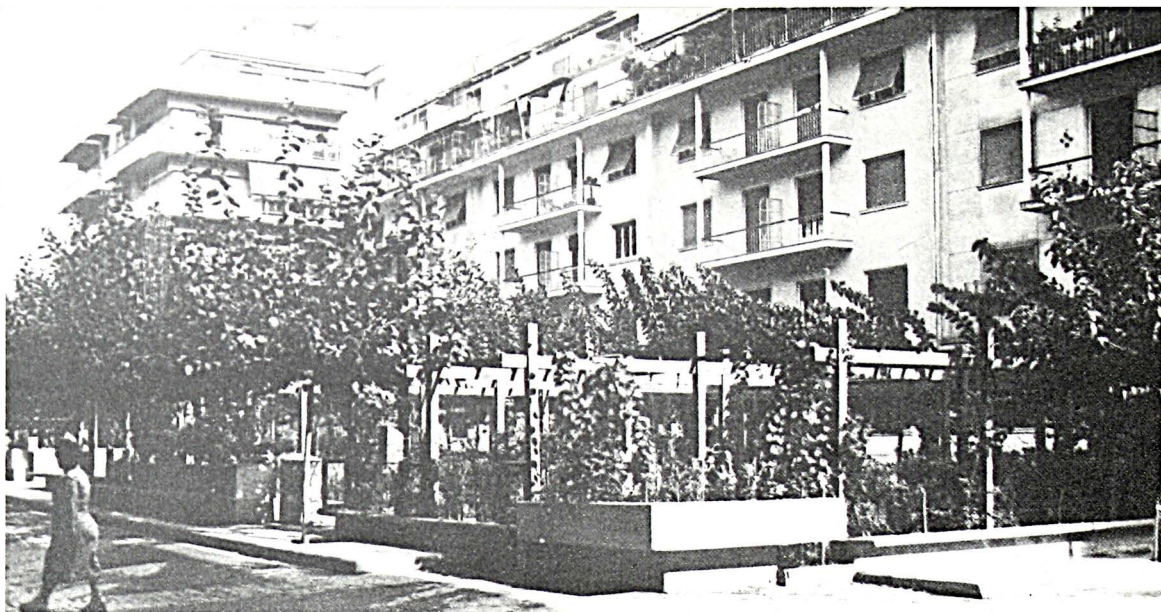
ΠΡΙΝ ΛΙΓΟ καιρό ἐγκαινιάστηκε στήν ὁδό Πάφου τῆς Ἀθήνας ἓνας παιδότοπος. Ἕνας παιδότοπος μέ πολύ παρελθόν καί μέ πολύ μέλλον.

ΜΕ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, γιατί σ' αὐτόν ὑπάρχει ἀφιερωματική πλάκα γιά τά 13.000 Ἑλληνόπουλα Ἑβραιόπουλα, πού χάθηκαν στά ναζιστικά στρατόπεδα. Μέ μέλλον, γιατί σ' αὐτόν παίζουν παιδιά, πού αὔριο θά εἶναι ἡ φωνή καί ἡ δύναμις τῆς Ἑλλάδος.

ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ, παρέστησαν ἐκπρόσωποι ἀπό τήν ἐλληνική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία, τήν Τοπική Αὐτοδιοίκηση, τά κόμματα, τόν πνευματικό κόσμος κ.ἄ. Ἀπέστειλε εἰδικό μήνυμα ὁ πρωθυπουργός τῆς χώρας. Ὅλοι αὐτοί οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἡγεσίας τῆς Ἑλλάδος, μαζί μέ τόν πρέσβυ τῆς Δυτικῆς Γερμανίας καί τόν διπλωματικό ἀντιπρόσωπο τοῦ Ἰσραήλ, ἦλθαν γιά νά τιμήσουν τήν ἱερή μνήμη ἀθώων παιδιῶν - θυμάτων τῆς μισαλλοδοξίας.

ΑΥΤΗ Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ παρουσία ἀποτελεῖ μιᾶ ἀκόμη ἀπόδειξι, πρόσφατη, γιά τό ὅτι ἡ ἡγεσία τῆς χώρας δέν λησμονεῖ τοὺς πολίτες πού χάθηκαν ἄδικα, μάρτυρες ἑνός ἀγρίου φυλετικοῦ καί θρησκευτικοῦ διωγμοῦ. Δείχνει, ὅμως, ἀκόμη αὐτή ἡ παρουσία καί τό δρόμο τῆς ὀφειλῆς σ' ἄλλους παράγοντες, πού τόν ἔχουν ξεχάσει. Ὁ Δῆμος Θεσσαλονίκης, π.χ., εἶναι πάντα ὀφειλέτης στή μνήμη τῶν 54.000 συμπολιτῶν του, πού ἐξοντώθηκαν ἀπάνθρωπα, χωρίς νά τιμηθοῦν ἀπό τήν πόλη πού τοὺς ἀνέθρεψε καί πού κι ἐκεῖνοι ὑπηρετήσαν καί, στό μέτρο τῶν δυνάμεών τους, ἀνέδειξαν.

ΑΣ ΕΛΠΙΣΟΥΜΕ ὅτι ὁ παιδότοπος, πού εἶναι ἓνα μήνυμα ζωῆς, θά γίνη κι ἓνα μήνυμα ἐκπληρώσεως τῶν ἐκκρεμῶν ὑποχρεώσεων μέσα σ' ἓνα αἰσιόδοξο, περισσότερο ἀνθρώπινο καί εἰρηνικό κόσμο.

Ένας παιδότοπος - μνήμη γιά τά 13.000 Έβραιόπουλα πού χάθηκαν

Μέ συρροή πλήθους κόσμου έγιναν στίς 29 Ίουνίου 1981 τά έγκαίνια τοῦ παιδότοπου τῆς ὁδοῦ Πάφου, τῆς Ἀθήνας, στή δημιουργία τοῦ ὁποῖου συνέβαλαν οἱ Κυρίες τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινοτήτος Ἀθηνῶν. Ἡ συμβολή αὐτή έγινε, στά πλαίσια τοῦ «Έτους τοῦ Παιδιοῦ» (1979), γιά νά μνημονευθοῦν τά 13.000 Ἑλληνόπουλα Έβραιόπουλα θύματα στό Ὀλοκαύτωμα.

Κατά τήν τελετή μίλησαν ὁ ὑπουργός Βιομηχανίας καί Ἐνεργείας κ. Στ. Μάνος, ὁ δήμαρχος Ἀθηναίων κ. Δ. Μπέης καί ἡ κ. Ρ. Ἀσσέρ, ἐκ μέρους τῶν Ἑβραίων γυναικῶν.

Παρέστησαν, μεταξύ ἄλλων, ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὁ πρέσβυς τῆς Δυτικῆς Γερμανίας κ. Χέλμουτ Ζίγκριστ, ὁ διπλωματικός ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰσραήλ κ. Νισσὴμ Γιαΐς, ὁ πρόεδρος τοῦ ΚΟΔΗΣΟ κ. Γ. Πεσμαζόγλου, οἱ βουλευτές κ. Κ. Ἀλαβάνος καί Ν. Κράτσας, ὁ κ. Χ. Πρωτόπαπας κ.ἄ.

Ὁ λόγος τοῦ ὑπουργοῦ Βιομηχανίας κ. Στ. Μάνου

Στό λόγο του ὁ ὑπουργός Βιομηχανίας καί Ἐνεργείας κ. Στ. Μάνος εἶπε:

«Μέ μεγάλη χαρά δέχτηκα τήν πρόσκλησή σας νά μιλήσω στά έγκαίνια τοῦ παιδότοπου αὐτοῦ.

Ὡς ὑφυπουργός Δημοσίων Ἔργων στήν ἀρχή καί ὡς ὑπουργός Χωροταξίας μετά ἀφιέρωσα ἕνα μέρος τῆς

δραστηριότητάς μου σ' ἕνα πρόγραμμα δημιουργίας παιδότοπων σέ ὅλες τίς γειτονιές τῆς πρωτεύουσας.

Εἶναι χιλιοεπιωμένη ἀλήθεια ὅτι ἡ Ἀθήνα, ὅπως εἶναι σήμερα, εἶναι ἕνα «λάθος» πού έγινε ἀπό ἐμᾶς τοὺς μεγαλύτερους, εἶναι ἡ πόλη τοῦ τσιμέντου καί τῆς ἀσφάλτου, πόλη τῆς ἀσφυξίας καί τοῦ ἀδιαχώρητου, πόλη τοῦ νέφους. Τό γιατί εἶναι ἔτσι δέν χρειάζεται νά τό ποῦμε σήμερα. Γεγονός εἶναι ὅτι

αὐτή εἶναι ἡ πραγματικότητα. Ἀφοῦ ἐγινε τό κακό, τότε τό συνειδητοποιήσαμε. Καί εἶναι χρήσιμο νά συνειδητοποιοῦμε σήμερα ὅτι ἂν δέν κάνουμε κάτι τώρα, ἡ κατάσταση θά γίνει πολύ χειρότερη.

Στήν πόλη αὐτή, ὅπου ἐξαφανίστηκε τό πράσινο καί οἱ δρόμοι έγιναν ἐπικίνδυνοι, πρῶτα θύματα εἶναι τά παιδιά, τά παιδιά πού ἀναγκαστικά ζοῦν φυλακισμένα σ' ἕνα τσιμεντένιο διαμέρισμα. Στά παιδιά, λοιπόν, πρέπει νά δώσουμε χώρο, τό ζωτικό χώρο πού τοὺς στερήσαμε, γιά νά μποροῦν νά παίξουν καί νά συναναστραφοῦν ἄλλα παιδιά, κάτω ἀπό ἀσφαλεῖς συνθῆκες.

Ἰδανικές λύσεις δέν ὑπάρχουν, ὑπάρχουν ὅμως λύσεις καί ἄς μὴν εἶναι ἰδανικές. Μέχρι σήμερα δίναμε ἀπόλυτη προτεραιότητα στό αὐτοκίνητο, στήν κυκλοφορία του, στή στάθμευσή του καί, ἀνάλογα μέ τήν προτεραιότητα αὐτή, τοῦ διαθέταμε τοὺς λίγους ἐλεύθερους χώρους. Τήν προτεραιότητα αὐτή προσπάθησα ὡς ὑφυπουργός Οἰκισμοῦ νά ἀλλάξω παίρνοντας, ἀπό τό αὐτοκίνητο κυρίως, χώρους γιά νά τοὺς δώσω στά παιδιά. Δόθηκε μέ τόν τρόπο αὐτό χώρος γιά τή δημιουργία τρια-

κοσίων περίπου παιδότοπων στήν πρωτεύουσα.

Θά ήταν παράλειψή μου στό σημείο αυτό άν δέν ανέφερα ότι στήν προσπάθεια αυτή, παρά τίς διαφορές πού κατά καιρούς μās χωρίζουν, ό δήμαρχος τής 'Αθήνας υπήρξε συμπαραστάτης, όπως στάθηκε συμπαραστάτης σ' όλες τίς προσπάθειες έξυγιάνσεως τής πρωτεύουσας.

Η πραγματοποίηση του παιδότοπου τής οδού Πάφου οφείλεται στήν πρωτοβουλία καί τή δραστηριότητα των κυριών τής 'Ισραηλτικής Κοινότητας 'Αθηνών πού διάλεξαν μία από τίς πιά πυκνοκατοικημένες περιοχές τής 'Αθήνας καί διέθεσαν μεγάλο τμήμα τής δαπάνης γιά τή διαμόρφωσή του. Δείγμα αυτό τής πιά εύγενικής καί χρήσιμης ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Ο παιδότοπος αυτός έγινε γιά νά θυμόμαστε ότι 13.000 'Ελληνόπουλα έβραϊκής καταγωγής θυσιάστηκαν στόν πόλεμο, στό πιά βάρβαρο 'Ολοκαύτωμα πού γνώρισε ή ιστορία. 'Ας θυμούνται οί μεγαλύτεροι σέ τί φρικαλεότητες μπορούν νά οδηγηθούν οί λαοί όταν λησμονούν νά κρατούν ζωντανή τή Δημοκρατία στόν τόπο τους.

Κυρίες τής 'Ισραηλτικής Κοινότητας Σās εύχαριστούμε γιά όσα μās θυμήσατε, πού έλπίζω ότι δέν θα άφήσουμε ποτέ νά ξανασυμβούν».

Η προσφώνηση του δημάρχου κ. Δ. Μπέη

Πρίν άποκαλύψει τήν άναμνηστική πλάκα ό δήμαρχος 'Αθηναίων κ. Δ. Μπέης είπε:

«Σ' αυτή τή σεμνή τελετή, συγκεντρωθήκαμε σήμερα γιά νά θυμηθούμε. Καί φεύγοντας από έδώ ή πλάκα αυτή, τοῦτο τό σημαντικό ρόλο θα παίξει. Ένα ρόλο Ιστορικής μνήμης.

Ο θάνατος, ή κτηνωδία, ή άπανθρωπία είναι τό τίμημα πού συνοδεύει τόν πόλεμο, τό φασισμό, τή λογική τής εξόντωσης των λαών, τή μυθοποίηση καί θεοποίηση τής έξουσίας. Ο δικός μας λαός πλήρωσε πολλές φορές στή μακρόχρονη Ιστορία του τοῦτο τό τίμημα.

Όμως άκριβώς έπειδή έχει μνήμη, ζεί, άντρώνεται καί γιγαντώνει. Τά 'Ελληνόπουλα πού σκοτώθηκαν, άνεξάρτητα από καταγωγή καί ταυτότητα, έγραψαν τή δική τους Ιστορία σέ κείνες τίς δύσκολες αλλά καί ήρωικές μέρες.

Κάποιος θα 'πρεπε νά πάρει τήν πρωτοβουλία νά τιμήσει «τό παιδί στήν έθνική μας άντίσταση».

Χρέος τής πολιτείας άπέναντι στήν καρδιά καί τήν έλπίδα πού στέριωναν τά παιδιά στήν κατοχή.

Θερμοί ύποστηρικτές όλων των λαών στόν άγώνα καί τό δικαίωμά τους

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

Α.Π. ΓΠ 4079

Αθήνα, 23 'Ιουνίου 1981

Κυρία 'Υβέτ Λεών
Μιχαήλ Βόδα 37
Ένταυθα Τ.Τ. 110

Αγαπητή Κυρία Λεών,

Θά θεωρούσα ιδιαίτερα εύτυχή τόν έαυτό μου, άν οί άνειλημμένες ύποχρεώσεις από τό πρόγραμμα έργασίας μου μου επέτρεπαν νά άνταποκριθώ στήν εύγενική πρόσκληση των Κυριών τής Κοινότητός σας γιά νά άποτίσω τόν φόρο τιμής τής κοινής μας πατρίδος πρός τά άδά ατά θύματα τής Ναζιστικής παραφροσύνης.

Οί θυσίες των 'Ισραηλιτών καί ιδιαίτερα των παιδιών τους θα συγκλονίζει πάντα τή μνήμη μας καί θα προκαλεί τόν άποτροπιασμό των επομένων γενεών γιά τόν "πολιτισμό" του 20ου αιώνα.

Λυπάμαι, όμως, αλλά, κατά τήν ήμερομηνία τής έκδηλώσεως δυστυχώς θα βρίσκομαι στό Λουξεμβούργο.

Διαβιβάστε σās παρακαλώ, τήν έκφραση τής βαθιάς προσωπικής μου συμπάθειας πρός τούς Έλληνες 'Ισραηλίτες καί τή διαβεβαίωσή μου ότι ή κοινή μας πατρίδα μέ σεβασμό τιμά τή μνήμη των 'Ελληνόπουλων αυτών.

Φίλικά

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Οί επίσημοι στά έγκαίνια του παιδότοπου.

νά έχουν πατρίδα, όποιοι καί όπου καί νά 'ναι αὐτοί, θεωροῦμε τό σεβασμό καί τήν ἀναγνώριση τούτου τοῦ δικαιώματος πρωταρχικό καθήκον καί ὑποχρέωση.

Τό ὁλοκαύτωμα τῶν χιλιάδων Ἑλληνόπουλων — Ἑβραϊόπουλων, πού θυσιάστηκαν στήν κατοχή, εἶναι βαθύ κίνητρο γιά νά ἀποδεχτοῦμε τούτη τήν ἀλήθεια. Εἶναι σύμβολο πού ἀπλώνεται πέρα ἀπό τίς ἰδιαιτερές ἐθνικές κληρονομίες, γίνεται πανανθρώπινο καί παγκόσμιο σύμβολο, πού ἡ μνήμη ὀφείλει νά κρατῇ σέ ζωντανό, γιά νά μᾶς καθοδηγεῖ στίς σημερινές δύσκολες μέρες».

Εἰς Ἀνάμνησιν...

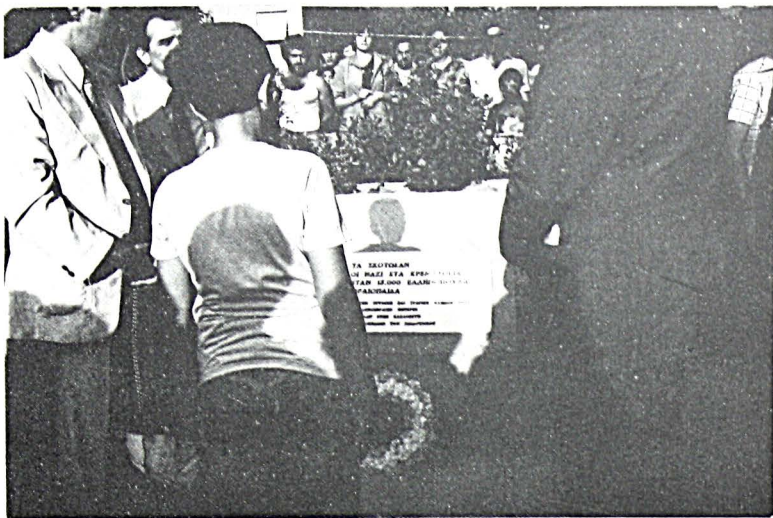
Σχετικά μέ τήν ἐκδήλωση, ὁ γνωστός συγγραφέας κ. Π. Παπαδούκας ἔγραψε τό παρακάτω χρονογράφημα στήν «Ἀκρόπολι» (1 - 7 - 1981):

«Ἐνα συγκινητικό καί γεμάτο θλίψη καί ἀπορία δίωρο ζήσαμε ὅσοι βρεθήκαμε προχθές, στίς 6 1/2 τό ἀπόγευμα στόν «Παιδότοπο» τῆς μικρῆς πλατείας τῆς ὁδοῦ Πάφου, στόν Ἅγιο Νικόλαο Ἀχαρνῶν. Ἐκεῖ μᾶς ἔφερε μιά πρόσκληση τῶν Κυριῶν τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Ἀθηνῶν, γιά τήν ἀναμνηστική τελετή πού εἶχε ὀργανωθεί. Ἀφιερωμένη στή μνήμη τῶν 13 χιλιάδων Ἑλληνοπαίδων, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, πού ἔχασαν τή ζωή τους στά ναζιστικά στρατόπεδα — στό ὁλοκαύτωμα τῶν κρεματορίων.

Στήν ἀνάμνηση αὐτῶν τῶν 13 χιλιάδων θυμάτων ἑνός κτηνώδους παραλογισμοῦ, οἱ κυρίες τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος συγκέντρωσαν ἕνα ποσόν καί μ' αὐτό, καί μέ τή συνεργασία τοῦ ὑπουργοῦ κ. Στ. Μάνου καί τοῦ δημάρχου κ. Δ. Μπέη, δημιουργήθηκε ὁ «Παιδότοπος» τῆς ὁδοῦ Πάφου.

Ἡ ἐκδήλωση αὐτή, — σημειώνεται στήν πρόσκληση — πού εἶναι ξένη ἀπό ὁποιαδήποτε σκοπιμότητα, ἔχει σάν μοναδικό σκοπό νά ξαναφέρει στή μνήμη τή θυσία τῶν 13.000 ἀθῶων θυμάτων, μέ τήν ἐλπίδα καί τήν εὐχή ὅτι τά παιδιά πού θά παίξουν σ' αὐτό τό χῶρο δέν θά ἀντιμετωπίσουν ποτέ τό φάσμα ἑνός νέου ἐξοντωτικοῦ παγκοσμίου πολέμου.

Προηγήθηκε ἡ θρησκευτική τελετή. Κι ἔπειτα μίλησε ἡ ἐκπρόσωπος τῶν κυριῶν τῆς Κοινότητος κυρία Ρόζα Ἀσέρ - Πάρδο. Μέ λόγια ἀπλά, χωρίς τίς συνηθισμένες σέ τέτοιες περιπτώσεις μεγαλοστομίες, ἔδωσε συνοπτικά τό δῶμα τῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἐβραϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, σύμφωνα μέ τό πρόγραμμα «τελική λύση» πού εἶχε σχεδιάσει κι ἐφαρμόσει ὁ Χίτλερ μέ τούς συνεργάτες του. Ἐξ ἑκατομ-

Ἀπό τά ἐγκαίνια τοῦ Παιδότοπου.

μῦρια Ἑβραῖοι πέθαναν στά στρατόπεδα καί στούς φούρνους καί πέντε ἑκατομμῦρια ἄλλων φυλῶν — Χριστιανοί αὐτοί. Τό ὄλον ἔντεκα. Ἀπό τήν Ἑλλάδα οἱ «ναζί» πήραν συνολικά 77.377. Μέσα σ' αὐτούς καί τά 13 χιλιάδες παιδιά. Τούς φόρτωναν σέ κλειστά βαγόνια, γιά νά τούς μεταφέρουν στά στρατόπεδα. Ἐφτά ἔως ἑννιά μέρες ταξίδι. Καί μόλις ἔφταναν ἐκεῖ, τά παιδιά πρῶτα ἀπ' ὅλα, κατ' εὐθείαν στούς θαλάμους ἀερίων. Συγκλονιστικές ἦταν οἱ σκηνές πού ἀνέφερε ἡ κυρία Ἀσέρ: Τά μικρά παιδιά ἦταν ἀνήσυχτα, καθώς τά ὀδηγοῦσαν σ' αὐτούς τούς θαλάμους. Σάν νά εἶχαν ἕνα κακό προαίσθημα. Ἀλλά οἱ γονεῖς πού πήγαιναν μαζί τους καί πού ἤξεραν τή μοῖρα τους, τά καθησύχαζαν. Κι ἔτσι τά παιδιά ἔμπαιναν παίζοντας καί γελώντας. Γιά νά μή βγοῦν ἀπό κεῖ μέσα. Ἐκλείναν οἱ πόρτες, ἀνοίγαν ἀπό τήν ὀροφή οἱ κρουνοί μέ τά χημικά ἀέρια καί ὅλα τελείωναν σέ λίγα λεπτά τῆς ὥρας. Λίγοι γύρισαν ζωντανοί ἀπό κείνα τά στρατόπεδα τοῦ θανάτου. Γλύτωσαν σάν ἀπό θαῦμα. Καί ἐπέστρεψαν μανάδες χωρίς τά παιδιά τους. Ζοῦν ἀκόμα, ἔπειτα ἀπό 37 χρόνια, κι ἔχουν νά λένε καί νά κλαῖνε.

Στήν προχθεσινή συγκινητική τελετή, μίλησαν ἀκόμη ὁ κ. Μάνος καί ὁ κ. Μπέης. Ὁ δήμαρχος ἀπεκάλυψε τήν ἀναμνηστική πλάκα πού στήθηκε στή μέση τοῦ παιδότοπου, ὁ Ἐθνικός Ὑμνος ἔκλεισε τήν ἐκδήλωση καί ὁ χῶρος παραδόθηκε στά παιδιά. Καί ὅλοι

ὅσοι φεύγαμε, νοιώθαμε τήν καρδιά μας φορτωμένη μέ βαριά συναισθήματα καί τή σκέψη μας μέ τήν ἀπορία, πού σημείωσα στήν ἀρχή:

— Πῶς μπορεῖ νά ἔχει γίνει τέτοιο ἔγκλημα; Τό χειρότερο πού γράφτηκε στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος;

Κανένας ἄνθρωπος δέν εἶναι ὑπεύθυνος γιά τήν καταγωγή του, γιά τήν ἐθνικότητά του, γιά τή θρησκεία του. Ἄλλοι παράγοντες καθορίζουν αὐτά τά στοιχεῖα. Ὁ ἕνας γεννιέται λευκός, ὁ ἄλλος μαῦρος, ὁ ἄλλος κίτρινος. Χριστιανός, Ἑβραῖος, Μωαμεθανός, Βουδιστής. Χρῶμα, γλῶσσα, πίστη. Τά κληρονομεῖ ἀπό τούς γονεῖς του κι αὐτός θά τά μεταβιβάσει στά παιδιά του. Εἶναι λόγος αὐτός νά ἐξοντώνεται μιά φυλή ἀπό μιά ἄλλη; Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τέκνα τοῦ Θεοῦ εἴμαστε καί ὅπως θέλει κανεῖς τόν πιστεύει. Ἡ ὅπως ἔμαθε νά τόν πιστεύει.

Ἀγριότητες καί σφαγές ἔχουν γίνει πολλές στή διαδρομή τῶν αἰώνων. Ἀλλά σέ περιόδους πολέμου καί ἐπαναστάσεων, στήν ἐξαψη τῆς στιγμῆς, δταν ἀπελευθερώνονται τά πρωτόγονα ἐνστικτα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως προγραμματισμένη ἐξόντωση ἐν ψυχρῷ καί μέ τή συμβολή τῆς ἐπιστήμης, σάν αὐτή πού ἐγινε συστηματικά σέ κείνα τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, εἶναι ἡ πρώτη πού ἀναφέρεται στήν ἱστορία. Ἄς εὐχηθοῦμε νά εἶναι καί ἡ τελευταία».

Τά βασικά διδάγματα του Ιουδαϊσμού

Καθώς άπενίζουμε την έπερχόμενη περίοδο των Γιαμίμ Νοραείμ, τίς σημαντικότερες και ιερότερες μέρες του έορτολογίου μας, κατά τή διάρκεια των οποίων θά προβούμε στην καθιερωμένη έτήσια ήθική λογοδοσία, Χεσμπόν Ανέφες, των πράξεων και των έπιτευγμάτων μας του άπέρχόμενου έτους, κρίνουμε σκόπιμο νά έπαναφέρουμε στην μνήμη μας και νά διατυπώσουμε τίς βασικές άρχές του Ιουδαϊσμού, σύμφωνα μέ τίς όποιες θά πρέπει νά καθορίζουμε τό πρόγραμμα τής ζωής μας.

Τί είναι Ιουδαϊσμός

Ο Ιουδαϊσμός είναι ή θρησκεία του Ισραηλιτικού λαού. Οι άρχές και οι κανόνες πού τον διέπουν, άπορρέουν άπό τήν Τορά του Μωυσή, τό κείμενο όπου καταγράφεται ο λόγος του Θεού.

Η Τορά, (πού σημαίνει «καθοδήγηση», «διδασκαλία» και όχι όπως έσφαλμένα αποδίδεται «νόμος»), δίδασκει ότι υπάρχει ένας Θεός, Δημιουργός του κόσμου και Πατέρας όλων και ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι. Η Τορά διακηρύσσει ότι ο Θεός εξέλεξε τον Ισραηλιτικό λαό νά καταστεί ένα «βασίλειο ιερέων και ένα άγιο έθνος» γιά νά διδάξει και νά διαδώσει στον κόσμο όλο τήν αλήθεια, τή δικαιοσύνη και τήν αγάπη. Γιά νά μπορέσουν οι Ισραηλίτες νά εκπληρώσουν τούτη τήν ύψηλή άποστολή, τους ύποδεικνύεται στην Τορά ένας τρόπος ζωής και ένας κανόνας θρησκευτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

Ός έκ τούτου, ή ίδια νομοθεσία πού διδάσκει τον Ισραηλίτη νά τηρεί τό Σάββατο, τον καλεί νά θέσει κατά μέρος τό ένα δέκατο των έσόδων του, Μασσέρ, γιά τήν ένίσχυση των φτωχών του ύπαγορεύει τήν τήρηση των διαιτητικών νόμων και τήν ύποχρέωσή του νά εργάζεται και νά μεριμνά γιά τό καλό των συνανθρώπων του· τον καλεί νά νηστεύει τήν Ημέρα του Έξιλασμού και νά άγωνισθεί ύπέρ των μη-προνομιούχων· νά μεριμνά και νά φροντίζει γιά τήν άνοικοδόμηση του Έρετς Γισραέλ και νά προάγει τήν εύτυχία και τήν εύδαιμονία τής χώρας τής οποίας είναι πολίτης· νά μην περπατήσει είς τάς όδούς των έθνικών ούτε νά αντίγράψει τίς συνήθειες των ειδωολατρών, αλλά και νά αγαπά τον κάθε συνάνθρωπό του σαν τον έαυτό του.

Τά καθήκοντα και οι ύποχρεώσεις του Ισραηλίτη διαιρούνται σέ δύο κατηγορίες: εκείνες πού άφορούν τίς σχέσεις του άτόμου πρός τό Θεό, και εκείνες πού άφορούν τίς σχέσεις του άτόμου πρός τό συνάνθρωπο. Η φράση του Δευτερονόμιου (13:19): «νά πράττης τό άρεστόν ένώπιον Κυρίου», άποτελεί τήν κατευθυντήρια γραμμή γιά άμφότερες τίς κατηγορίες των καθήκόντων του. Ο Ιουδαϊσμός καλεί τον Ισραηλίτη νά έχει σαν στόχο των πράξεών του, τήν τελειότητα.

Ο Ισραηλίτης γνωρίζει πώς τό γεγονός ότι άνήκει στον εκλεγμένο λαό δέν του προσδίδει κανένα προνόμιο, όσο ύποχρεώσεις και βάρος. Αυτό τό εκλεγμένο έθνος θά πρέπει νά διατηρηθεί ξεχωριστό και καθαγιασμένο, γιά νά φέρει σέ πέρας τήν άποστολή του. Γιά τούτο ή Τορά έπιμένει στην τήρηση των ξεχωριστών και ιδιότυπων θρησκευτικών κανόνων της. Η έβραϊκή γλώσσα, οι προσευχές μας, οι διαιτητικοί νόμοι, ή έβδομη μέρα του Σαββάτου — όλα αυτά δέν άποτελούν παρά προστατευτικά μέτρα κατά τής άφομοίωσης.

Τό σάλπισμα του Σοφάρ, μπροστά άπό τό Δυτικό Τείχος.

Η βάση του Ιουδαϊσμού

Ο Ιουδαϊσμός διδάσκει ότι ή ζωή πάνω στην γή είναι ένα Θεό-δοτο δώρο και, συνεπώς, κάτι καλό. Ότι ο άνθρωπος είναι σέ θέση νά κατορθώσει ύψηλά και λαμπρά έπιτεύγματα. Ότι μεταξύ του άτόμου και του Δημιουργού δέν μεσολαβεί κανένας και ότι οι πύλες του ουρανού παραμένουν πάντοτε άνοιχτές γιά όποιον έπιθυμεί νά τίς διαβεί.

Ο Ιουδαϊσμός στηρίζεται τόσο στην πίστη όσο και στην πρακτική έφαρμογή των έντολών του. Καθήκον του Ισραηλίτη είναι νά καθοδηγεί τους άλλους, μέσω των δικών του παραδειγμάτων. Γι' αυτό και μόνον εκλέχθηκε. Στην εκπλήρωση αυτής τής άποστολής άνακαλύπτουμε τό *raison d' être* τής ύπάρξεως του Ισραήλ σαν έθνους και σαν θρησκείας. Αιώνιος καθοδηγητής μας είναι ο λόγος του Κυρίου, όπως αυτός εκφράζεται μέσα άπό τίς σελίδες τής έβραϊκής Βίβλου.

Η Άγια Βίβλος του Ισραήλ, Τα Νάχ, άπαρτίζεται άπό είκοσιτέσσερα βιβλία, τά όποια διαιρούνται σέ τρείς κατηγορίες:

- Τορά — ή Πεντάτευχος ή τά Πέντε βιβλία του Μωυσέως.
- Νεσιήμ — οι Προφήτες· στην κυριολεξία, οι Κήρυκες του Θεικού λόγου.
- Κετουβίμ — Ιερές Γραφές.

Η Βίβλος περιέχει Ιστορία (άπό τή Δημιουργία μέχρι τήν έποχή του δεύτερου Ναού), νόμους (ιδιαίτερα ή Πεντάτευχος), ύμνους, προφητείες (δηλ. τους λόγους και τίς βιογραφίες των άγγελιαφόρων του Θεού) και, τέλος, ρητά, γνωμικά και άποφθέγματα των Σοφών (Παροιμίες, Εκκλησιαστής, Ίώβ).

Τό ιουδαϊκό Δίκαιο

Η ιουδαϊκή νομοθεσία άποτελεί μία σύνθεση γραπτών και προφορικών νόμων. Οι μόνιμοι περιέχονται στην Πεντάτευχο, οι δε δεύτεροι μεταβιβάζονται μέσω του προφορικού λόγου

ἀπὸ τῆς μιᾶς γενιᾶς στὴν ἄλλη. Ὁ Ὁ Μωυσῆς ἔλαβε τὸν Νόμον ἐπὶ τοῦ Σινᾶ καὶ παρέδωκε αὐτὸν εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἰς τοὺς προφῆτας, καὶ οἱ προφῆται παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς Μεγάλης Συνάγωγης», (Μισνά, Περκέ Αβώτ, 1:1).

Μὲ τὴν διασπορὰ τοῦ Ἰσραὴλ διαφάνηκε ὁ κίνδυνος νὰ ξεχασθεῖ καὶ νὰ χαθεῖ ἡ ἀλήθεια τοῦ προφητικῆς παράδοσης. Ὁ ραββίνος Γεουδᾶ Ανασσὶ (200 κ.π.). συνέλεξε καὶ ταξινόμησε ὅλη αὐτὴ τὴ νομοθεσίαν στὸ ἔργο τῆς Μισνά, τὸν πρῶτον κανὼνα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας. Ὅπως συμβαίνει μὲ κάθε νομοθεσίαν, ὁ νόμος αὐτὸς δὲν ἔμεινε στατικὸς ἀλλὰ ἐξελίχθηκε. Οἱ νόμοι τῆς Μισνά ἐπεξηγήθηκαν καὶ σχολιάσθηκαν ἐπὶ μακρὸν στίς τότε ἰουδαϊκὰς Ἀκαδημίας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Βαβυλωνίας· τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν διαλογικῶν συζητήσεων διασώζεται στὸ μετέπειτα συνταχθέν κείμενον τῆς Γκεμαρά.

Περὶ τὸ 400 κ.π. στὴν Παλαιστίνη, καὶ περὶ τὸ 500 κ.π. στὴ Βαβυλωνίαν, τὰ κείμενα τῆς Μισνά καὶ τῆς Γκεμαρά ἐκδόθηκαν ὑπὸ τὴν ἐνιαίαν μορφή μιᾶς μεγάλης ἐγκυκλοπαίδειας, τὸ Ταλμούδ. Τὸ Ταλμούδ ἀποτελεῖ μιὰ ἐπιτομὴ τῆς ἐν γένει ἰουδαϊκῆς ἐπιστημολογίας καὶ λαογραφίας διότι, ἐκτὸς ἀπὸ νόμους καὶ κανόνες δικαίου, περιέχει γνωμικά, παραβολὰς καὶ θρύλους ποὺ διαδόθηκαν, καθόλη τὴ διάρκεια τῶν αἰώνων ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς σχολιαστὰς τῆς πεντατευχικῆς νομοθεσίας.

Τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον - Σανεδρίν - τῆς Ἱερουσαλὴμ ἦταν ἡ ἀνώτερη Ἀρχὴ ποὺ ἐπιλαμβανόταν καὶ ἀποφάσισε σχετικὰ μὲ τὰ θέματα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας. Ἀργότερα, μετὰ τὴν κατάρτησιν τοῦ Σανεδρίν, ἀναπτύχθηκε ὁ θεσμὸς τοῦ Μουσμαχ, τοῦ διπλωματοῦχου ραββίνου ὁ ὁποῖος, μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀντιπροσωπεύει τὸν κατὰ τόπους διδάσκαλον καὶ ἐρμηνευτὴ τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου καὶ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐφαρμοστή τῶν ἰουδαϊκῶν κανόνων δικαίου, λαμβάνοντας πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν μεταβαλλόμενα συνθήκας τῆς ζωῆς.

Ἐνα βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ἰουδαϊσμοῦ εἶναι ἡ ἔμφασις μὲ τὴν ὁποία τονίζει τὴν ἀποφυγὴν τῆς παρανομίας ἢ ἁμαρτίας, παρὰ τὴ συγχώρεσιν τῶν ἀδικημάτων ποὺ διαπραχθέντων. Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκαν τῶν περιστάσεων, ἀνεγέρθηκαν πολλοὶ ἀπαγορευτικοὶ «φράχτες» γύρω ἀπὸ τὴν ἐντολὴν τῆς Τορά, ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πιθανοτήτων παραβάσεως κάποιας ἐντολῆς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Ἔτσι ἐξηγουῦνται οἱ πολυάριθμοι κανονισμοὶ καὶ διατάξεις ποὺ ἐπισυρρέθησαν μέσα στὴν ἰουδαϊκὴ νομοθεσίαν.

Τὸ κλείσιμον τοῦ Ταλμούδ δὲν ἀποτελέσας, βέβαια, τὸ τέλος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰουδαϊκοῦ δικαίου. Ὁ Μαϊμονίδης (12ο αἰῶνα) συνέταξε τὴ Μισνέ Τορά, ἕνα σπουδαῖον ἔργον συστηματικῆς ταξινομήσεως τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τοῦ Ταλμούδ. Ὁ ραββίνος Ἰωσήφ Κάρο (16ο αἰῶνα), ὅμως ὑπῆρξε ἐκεῖνος ποὺ συνέταξε ἕνα πραγματικὸν κώδικα τῆς ἰουδαϊκῆς νομοθεσίας, τὸ Σουλάχαν Αρούχ. Μέχρι καὶ σήμερον, τὸ ἔργον αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν ἐπίσημον ἰουδαϊκὸν κώδικα.

Ἡ μέθοδος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ

Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν τάσιν νὰ υἱοθετοῦν μὲν εὐκόλως κάποιο ἰδανικὸν ἀλλὰ πολὺ δύσκολον νὰ τὸ ἐφαρμόζουν στὴν καθημερινὴν ζωὴν τους, ἔρχεται ἡ Τορά καὶ μᾶς ὑποδεικνύει τὸν τρόπο μὲσω τῶν Μισβότ, τῶν ὁρησκευτικῶν καὶ ἐμπρακτῶν ἐπιταγῶν τῆς. Γιὰ νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ ἐνστερνισθεῖ πλήρως ὁ ἄνθρωπος ἕνα ἰδανικόν, ἔχει ἀνάγκη κάποιας παραστατικῆς ἢ συμβολικῆς εἰκόνας ἢ πράξεως.

Ἔτσι π.χ. τὸ καθῆκον τοῦ Ἰσραηλῆτι νὰ ἀναζητᾷ πάντοτε τὸ δίκαιον καὶ νὰ ἐνεργεῖ ὀρθῶς, ἐρχονται νὰ τοῦ τὸ ὑπενθυμίσουν τὰ Τεφιλίν, ποὺ ὁ κάθε πιστὸς Ἰσραηλῆτις φορᾷ καθημερινῶς κατὰ τὴν πρωΐν ἡ προσευχῇ. Τὰ Τεφιλίν φέρονται, τὸ μὲν ἕνα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῆς ἑδρας τῆς σκέψεως καὶ ἀντίκρου τῆς καρδιάς, τῆς ἑδρας τῶν συναισθημάτων, τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τῆς χειρὸς, τοῦ ὄργανου τῆς δράσεως, γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουσιν πῶς ἡ σκέψις, τὰ συναισθήματα καὶ ἡ δραστηριότητά μας θὰ πρέπει νὰ συμφωνοῦν πάντοτε μὲ τὸ μήνυμα τῆς μικρῆς περγαμνῆς ποὺ περιέχεται μέσα σ' αὐτά: «Καὶ θέλεις ἀγαπᾶ Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου», (Δευ. 6:4). Ἐκφράζουμε δὲ τὴν ἀγάπην μας πρὸς

Ἐκεῖνον ποὺ μᾶς δίδαξε κανόνες εὐθύτητας καὶ ἀγάπης τηρώντας τὸν δικὸν Του νόμον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ὅταν καλυπτόμαστε μὲ τὸ Ταλέτ, τὸ τετραγωνισμένον σάλι μὲ τὰ κράσπεδα, μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ πεντατευχικὴ ὑπαγόρευσις: «Διὰ νὰ βλέπετε αὐτὰ καὶ νὰ ἐνθυμῆσθε πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ ἐκτελεῖτε αὐτάς», (Αρ. 15:39). Παρομοίως, ἡ τοποθέτησις τῆς Μεζούζης ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς κατοικίας μας, ἀποτελεῖ ἕνα σύμβολον τῆς ἐμπιστοσύνης στὸν Θεὸ καὶ τῆς ἀποφασιστικότητάς μας νὰ βαδίσουμε στὴ ζωὴ καὶ νὰ οἰκοδομήσουμε τὴς οἰκίας μας σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. Τὸ ἀνάμμα ἀπὸ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν κεριῶν τοῦ Σαμπάτ καὶ τῶν ἑορτῶν, συμβολίζει τὴν προσήλωση τῆς οἰκογένειας μας στὸ Αἰώνιον Φῶς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τὴς πνευματικῆς ἀξίης τῆς ὁρησκείας μας. Μέσω τῶν διαφόρων τελετουργιῶν ὁ ἰουδαϊσμός διδάσκει τοὺς πιστοὺς τοῦ νὰ εἶναι πάντοτε συνειδητὰ ἐνήμεροι τῶν καθηκόντων καὶ τῆς ἀποστολῆς τους.

Τὸ γεγονός διὰ πολλὰς φορὰς τηροῦνται οἱ τελεταὶ χωρὶς ὁ τηρητὴς νὰ γνωρίζει τὴς ἰδέας καὶ τὰ ἰδανικά ποὺ ἀντιπροσωπεύουσιν, δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ξεπερασμένης χρησιμότητάς τους, ἀλλὰ τονίζει τὴν ἀνάγκη γιὰ μελέτη καὶ ἐμβάθυνσιν γύρω ἀπὸ τὸν συμβολισμόν τους. Σκοπὸς τῶν Μισβότ, τονίζουσιν οἱ ραββίνοι, εἶναι ὁ ἐξευγενισμὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύσφιξις καὶ συσπείρωσις τῶν μελῶν του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερίαν οἱ τελεταὶ, αὐτὲς καθαυτὲς, δὲν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸν· εἶναι τὸ μέσον ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἰουδαϊσμός ἀποκαλύπτεται καὶ μεταδίδει τὰ μηνύματά του. Γιὰ τὴν ἀγνὴ ὁρησκείαν δὲν ὑπάρχει τίποτε πλεονέκτημα ἀπὸ τὴν τυπολατρείαν.

Ὁ ἀρχαῖος βιβλικὸς θεσμὸς τῶν θυσιῶν ἀποτελοῦσε ἕνα σύμβολον τῆς προθυμίας τοῦ Ἰσραηλῆτι νὰ προσφέρει τὸν ἑαυτόν του, τὴν περιουσίαν του καὶ τὴν ἐνεργητικότητά του στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν, ὅμως, σὲ κάποια μεταγενέστερη ἐποχῇ παρουσιάσθηκαν ἀνάμεσα στὸν Ἰσραὴλ κάποιοι ἀφελεῖς ἢ ὀρισμένοι ὑποκριταὶ ποὺ πρόσφεραν θυσιάς χωρὶς νὰ διδάσκονται ἀπὸ τὸν συμβολισμόν τους, ξησηκώθηκαν οἱ προφῆται καὶ διακήρυξαν πῶς τέτοιαι θυσίαι εἶναι ἀνώφελες καὶ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ βδέλυγμα, (Ἠσ. 1:11).

Ἐθνικά καὶ οἰκουμενικά στοιχεῖα

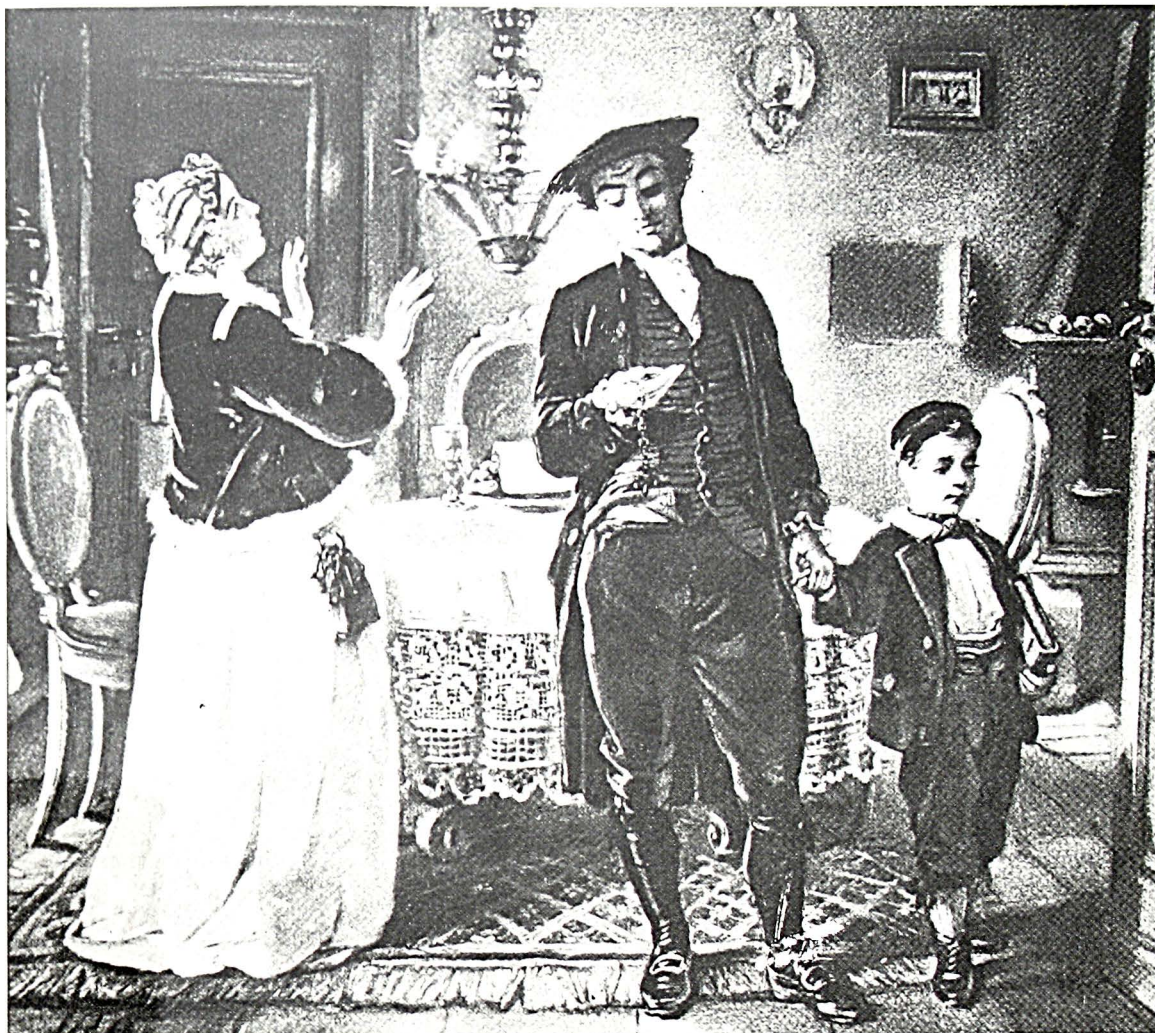
Ἐφόσον ὁ ἰουδαϊσμός εἶναι ἡ ὁρησκεία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, εἶναι μιὰ ὁρησκεία μὲ ἐθνικὰ χαρακτηριστικά. Σύμφωνα μὲ τὴν Τορά ὁ Θεὸς ἐξέλεξε τὸν Ἰσραὴλ σάν λαὸν Του γιὰ νὰ καταστῇ ἕνα βασίλειον ἱερῶν καὶ ἕνα ἅγιον ἔθνος. Ὁ ἰουδαϊσμός, ὅμως, ἔχει καὶ οἰκουμενικά στοιχεῖα. Ὁ οἰκουμενισμὸς τοῦ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰσραὴλ. Σάν λαὸς - ἱερεὺς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος θὰ πρέπει νὰ καταστῇ, μὲ τὴν πράξιν του, παράδειγμα γιὰ ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ μιὰ ζωὴ δίκαιη, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

Οἱ ραββίνοι διδάσκουν διὰ τὴν γὰρ τὸν Ἰσραηλῆτι, ὁ ἰουδαϊσμός ἀποτελεῖ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ταυτοχρόνως, ὅμως, διακηρύσσουσιν διὰ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ καλοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη συμμετέχουσιν στὴν αἰώνια σωτηρίαν. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ὁ ἰουδαϊσμός, ἡ γενέτειρα ὅλων τῶν μονοθεϊστικῶν ὁρησκείων, εἶναι ἡ πλεονέκτης ὁρησκεία. Ποτὲ δὲν διεκδίκησε διὰ κατέχει τὸ μονοπώλιον τῆς θείας εὐνοίας. «Καλῶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γιὰ μάρτυρές μου διὰ εἴτε πρόκειται γιὰ Ἰσραηλῆτιν, εἴτε ἔθνη, γιὰ ἄνδρα ἢ γυναῖκα, γιὰ ἐλεύθερον ἄνθρωπον ἢ δοῦλον, μόνο σύμφωνα μὲ τὴν πράξιν του κρίνεται τὸ κάθε ἄτομον» — διακήρυξε ἕνας μεγάλος ραββίνος.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικά πιστεύω τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἡ πηγὴ τῆς θάλαττης αἰσιοδοξίας του εἶναι ἡ πίστις του στὸν ἐρχόμενον τοῦ Μασιὰχ, ἐνὸς ἐνδοξοῦ ἀπογόνου τοῦ οἴκου τοῦ Δαυὶδ — κατὰ τὴν παραδοσιακὴ ἀντίληψιν, ἡ ἡ πίστις του στὴ μεσσιανικὴ ἐποχῇ, μιὰ ἀλληγορικὴ ἰδέαν — κατὰ τὴν ἀντίληψιν πολλῶν σύγχρονων μελετητῶν — ὅταν ὁ Ἰσραὴλ θὰ γνωρίσῃ τὴν πλήρη ἀπολύτρωσίν του καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς θὰ μετατρέψουσιν τὰ ξίφη τους σὲ ὕνια καὶ τὰ δόρατα σὲ κλαδευτήρια.

Ἡ Γῆ τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ἡ χώρα τοῦ ἰουδαϊκοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ λαοῦ στὴν προγονικὴν κοιτίαν του ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ἰσραὴλ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς προφητικῆς ὑποσχέσεως: «Διότι ἐκ Σιών θέλει ἐξέλθει καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ», (Ἠσ. 2:3).

Σύμφωνα μὲ τὴν Τορά, στὴν ἀρχὴ ἡ ἱστορία γνωρίζει ἕνα Θεὸν

Τό άναμμα τών Φώτων του Σαμπάτ — έργο του Moritz Oppenheim (1800 — 1882).

καί έναν άνθρωπο πάνω στή γή, τό δημιούργημα Αυτού. Μέ τό πλήρωμα του χρόνου ό 'Ιουδαϊσμός δραματίζεται πάλι έναν κόσμου, όπου όλοι οι λαοί της γής ένωμένοι καί άδελφωμένοι θά συμπονεύονται υπό τή σημαία του 'Ενός καί Κοινού Δημιουργού.

«Καί έν ταίς έσχάταις ήμέραις τό όρος του οίκου του Κυρίου θέλει στηριχθή επί τής κορυφής των όρέων, Καί ύψωθή υπεράνω των βουνών· Καί λαοί θέλουσι συρρέει εις αυτό. Καί έθνη πολλά θέλουσιν ύπάγει καί είπει, 'Ελθετε, καί άς αναβώμε εις τό όρος του Κυρίου, Καί εις τόν οίκον του Θεού του 'Ιακώβ· Καί θέλει διδάξει ήμās τās όδούς Αυτού· Διότι έκ Σιών θέλει εξέλθει νόμος, Καί λόγος Κυρίου έξ 'Ιερουσαλήμ. Καί θέλει κρίνει άνάμεσον λαών πολλών, Καί θέλει ελέγξει έθνη ίσχυρά, έως εις μακράν· Καί θέλουσι σφυρηλατήσκει τās μαχαίρας αυτών διά ύνία, Καί τās λόγχας αυτών διά όρέπανα. Δέν θέλει σηκώσει μάχαιραν έθνος έναντίον έθνους, Ουδέ θέλουσι μάθει πλέον τόν πόλεμον. Καί θέλουσι κάθισθαι έκαστος υπό τήν άμπελον αυτού· Καί δέν θέλει ύπάρχει ό έκφοβών·

Διότι τό στόμα του Κυρίου των δυνάμεων έλάλησε» (Μιχ. 4:1 - 4).

Σημείωση:

* 'Η ιδέα τής έκλογής του 'Ισραήλ ή του «περιούσιου λαού» που διδάσκει ή Βίβλος, (καί πού, άργότερα, υιοθετήθηκε από τόν Χριστιανισμό γιά τόν έαυτό του), έχει πολλές φορές παρερμηνευθεί ή υποδηλώνει μιάν άπαράδεκτη φυλετική άνωτερότητα, από μέρους των 'Ισραηλιτών, έναντι των άλλων έθνών. Είς ό,τι άφορά τόν 'Ιουδαϊσμό ή ιδέα τής έκλογής μέ τήν έννοια μιās κάποιας φυλετικής ύπεροχής είναι τελειώς άπαράδεκτη, καθόσον είναι αντίθετη καί έρχεται σέ σύγκρουση μέ τήν άγία καί από όλους αποδεκτή βιβλική διδασκαλία τής ισότητος όλων των ανθρώπων. Πολύ δισφωτιστικά επί του προκειμένου είναι τά λόγια του καθηγητού Βιβλικών 'Επιστημών του πανεπιστημίου τής 'Ιερουσαλήμ, κ. Shemaryahu Talmon: «'Η ιδέα τής (έκλογής), όχι σάν δηλωτικό των τελετουργικών καί των λατρευτικών διαφορών αλλά τής φυλετικής ύπεροχής, είναι άπορριπτέα, διότι υποδηλώνει τήν άπαράδεκτη άντίληψη τής προνομιούχου θέσεως μιās όμάδος ανθρώπων ένώπιον του κοινού Δημιουργού vis - à - vis των άλλων ανθρώπων όμάδων».

H. ΣΑΜΠΕΤΑΪ

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Συμπληρώνονται 37 χρόνια από τότε που χίλιοι περίπου Έβραίοι συμπολίτες μας άπήχθησαν, κατά τό 1944, απ' τους Γερμανούς κι οδηγήθηκαν στα διάφορα στρατόπεδα και κρεματόρια της Γερμανίας, όπου βρήκαν μαρτυρικό και τραγικό θάνατο. Απ' αυτούς είναι ζήτημα αν σαράντα κατόρθωσαν να γλυτώσουν.

Ήταν ομολογουμένως ή ομαδική αυτή απαγωγή τό φοβερότερο δράμα που αντικρύσαμε κατά τήν περίοδο τής έχθρικής κατοχής. Δεν υπάρχει άνθρωπος μ' ανθρώπινα αισθήματα και καρδιά, που νά μή συμπόνεσε τούς άτυχους αυτούς συμπολίτες μας, όταν, στοιβαγμένοι στά έφιαλτικά γκριζοπράσινα γερμανικά αυτοκίνητα, οδηγούνταν γιά τόν άργό μά σίγουρο θάνατο...

Οί Καστοριανοί διατηρούμε ζωηρή τήν ανάμνηση τών 'Ισραηλιτών συμπολιτών μας, που υπήρξαν πάντα νομοταγείς και καλοί Έλληνες, φιλήσυχοι κι είρηνικοί άνθρωποι. Μας χώριζε, βεβαίως, ή θρησκεία, έθνικότητα, γλώσσα, αλλά μάς ένωνε κοινή νοοτροπία και ψυχασύνθεση και σχεδόν όμοιοι όροι ζωής και εργασίας.

Ήταν μοιραίο τόν τραγικό εκείνο Μάρτιο του 1944 νά τερματισθεί και ξεψυχήσει ή πολυάριθμη 'Ισραηλιτική Κοινότητα τής Καστοριάς, που ή ιστορία της είναι σχεδόν ταυτόσημη μέ τήν ιστορία τής Καστοριάς.

Οί Έβραίοι μας κατοικούσαν όλοι σχεδόν σέ μία άκανόνιστη συνοικία, που άρχιζε από τό δυτικότερο άκρο τών κάστρων κι έκτεινόταν, έφαπτόμενη τής γραμμής τών τειχών, μέχρι τούς πύργους τής Κουμπελίδικης Παναγίας. Απ' τά κάστρα και νοτιότερα — πρós τό πιά άσφαλισμένο μέρος τής Καστοριάς — ό έβραϊκός μαχαλάς κάλυπτε όλο τό ψηλότερο μέρος τής συνοικίας Έβραϊδος.

Πολλές έκατοντάδες χρόνια πέρασαν από τότε που ένα κομμάτι του περιπλανώμενου αυτού Έθνους είχε πρωτοεγκατασταθεί στήν πόλη μας. Ό μελετητής τής ιστορίας τών Έβραίων τής Καστοριάς, γιά νά οδηγηθεί σέ μία ολοκληρωμένη έρευνα, θά πρέπει νά λάβει υπ' όψη του πολλά άλλα στοιχεία απ' τήν ταραχώδη, γενικά, ιστορία του μαρτυρικού και πολυβασανισμένου αυτού λαού.

Στίς παρακάτω ιστορικές μονογραφίες θ' ασχοληθώ μέ τή ζωή και τή δράση τών Έβραίων τής Καστοριάς, πιστεύοντας ότι ή γνώση τής ιστορίας σημαντικού τμήματος τής Καστοριάς αποτελεί άξιόλογη συμβολή και στή γενική γνώση τής ιστορίας του τόπου μας.

Οί Χριστιανοί, που όνόμαζαν τούς 'Ισραηλίτες Έβραίους, δεν είχαν άδικο. Τό όνομα Έβραϊος δεν είναι παρατσούκλι, όπως κακώς νομίζεται από πολλούς. Ταιριάζει καλύτερα και στό χαρακτήρα αλλά και τή μοίρα του Ιουδαϊκού λαού. 'Η λέξη Έβραϊος προέρχεται κατ' άλλους από τόν Έβέρ γιό του Σαλā (Γένεσις Κεφ. ι' 21) κατ' άλλους δέ απ' τή χαλδαϊκή λέξη ιβερι (διαβάτης) — χαρακτηρισμός που αποδιδόταν στό γενάρχη του έβραϊκού λαού 'Αβραάμ (Γένεσις ιδ' 13). 'Επίσης τή λέξη ιβεριμ - ιβερι πολλοί τήν έξηγοούν ως σημαίνουσα τό διερχόμενο, τόν παροδίτη, τόν περιπλανώμενο... Κι αυτήν ιδιαίτερα τήν τελευταία σημασία έδιναν οι διάφοροι λαοί όνομάζοντας Έβραίους τούς διαρκώς πλανώμενους 'Ιουδαίους.

Ό Δημ. Γιαννούσης γεννήθηκε στην Καστοριά τό 1918. Από μικρός άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Από 26ετίας διευθύνει και συντάσσει τή «Νέα Καστορία», μία από τίς έγκυρότερες έβδομαδιαίες έπαρχιακές έφημερίδες. Υπηρέτησε ως έφεδρος άξιωματικός. «Έφτασε μέχρι τό βαθμό του ταγματάρχη και τιμήθηκε μέ 8 πολεμικά μετάλλια.

Στήν ιδιωτική του ζωή άσχολείται μέ ιστορικές, λαογραφικές κ.λπ. έρευνες ενώ, παράλληλα, υπηρέτησε σέ πολλά πολιτιστικά, πατριωτικά και κοινωφελή ιδρύματα τής γενέτειράς του.

Απ' τά ιερά μας βιβλία ξέρουμε πώς ή πρώτη σημαντική απαγωγή και τό τρομακτικό σκόρπισμα αυτού του λαού έγινε απ' τό Ναβουχοδονόσορα, βασιλέα τής Βαβυλώνας (586 π.Χ.). 'Υστερα απ' αυτό τό ξεκλήρισμα πολλοί Έβραίοι, που βρέθηκαν στή Βαβυλώνα ως αϊχμάλωτοι πολέμου, δεν ξαναγύρισαν στήν Παλαιστίνη, αλλά ξανοίχτηκαν σάν νομάδες - σιγγάνοι στους μεγάλους δρόμους, που οδηγούσαν στή Μογγολία, στήν Εύρασία, στα παράλια τής Αφρικής και τής Αραβίας. Τότε πολλοί Έβραίοι βρέθηκαν και στήν Ελλάδα, όπου εγκαταστάθηκαν (Θεσσαλονίκη, Καστοριά, Βέροια, Λάρισα, Χαλκίδα, Κόρινθος, Θήβα κι Αίγινα). Σέ πολλές πόλεις τής αρχαίας Έλλάδος ίδρυσαν κοινότητες κι έκτισαν συναγωγές περίφημες, μιάς από τίς όποιες — τής Αίγινας — κτισμένης τόν 2ον π.Χ. αιώνα τά έρείπια ακόμα σώζονται.

Δεύτερη τρομακτική περιπέτεια του έβραϊκού λαού (καταστροφή 'Ιερουσαλήμ απ' τόν Τίτο, αυτοκράτορα τών Ρωμαίων, τό 70 μ.Χ.) ξερίζωσε και τά τελευταία άπομεινάρια τής φυλής τους και σάν φυγάδες βρέθηκαν σκόρπιοι σ' όλες τίς χώρες τής Εύρώπης.

Απ' τήν εποχή εκείνη (1ος αιώνας μ. Χ.) άρχίζει νέα περίοδος συμφορών γιά τό έθνος αυτό. Κύματα - κύματα, κατά καιρούς, ξεσπάει επάνω τους τό άντισημιτικό μίσος τών Εύρωπαίων Χριστιανών. 'Η Εύρώπη στους αιώνες αυτούς ήταν βαθιά μισαλλόδοξη. Γι' αυτό δεν έκαμε τίποτ' άλλο παρά νά καταδιώκει έξακολουθητικά τό έβραϊκό στοιχείο. Σιτοδεΐες, επιδημίες, πλημμύρες, θεομηνίες και σεισμοί ά-

ποδίδονταν από φανατικούς άντισημίτες στην έβραϊκή μαγγανεία! Στην Ούγγαρία, Πολωνία και Ρωσία, στίς αρχές, και στην Άγγλία, Γαλλία, Γερμανία και Ίσπανία κατόπιν μέχρι τό 1.000 μ.Χ., οι Έβραίοι πλήρωσαν μ' άρκετό αίμα τή βάνουση «φιλοξενία» τής Εύρώπης.

Πρώτα - πρώτα θεωρούνταν κατώτεροι ως άνθρωποι! Δέν έπιτρεπόταν ό συγχρωτισμός μαζί τους. 'Από παντού τούς έδιωχναν ως ... άκάθαρτους, άνεπιθύμητους κι αλνώνα καταραμένους! Γι' αυτό κι όλες εποχές οι έβραϊκές συνοικίες των εύρωπαϊκών πόλεων ήταν χτισμένες έξω άπ' τά τείχη σέ ειδικούς περιορισμένους χώρους - τά καλούμενα «γκέττο», όπου άλλόθρησκοι, τυχοδιώκτες και ταιγγάνοι συνέθεταν τό πλήθος τής κακομοιριάς και τής άθλιότητας των ανθρωπών κάθε εποχής και τή στάθμη του πολιτισμού. Όνομαστά γκέττο υπήρξαν στή Βαρσοβία, Κρακοβία, Λβών, Κάζιμερζ και στην Έλλάδα τά γκέττο Ζακύνθου, Κερκύρας, Χανίων, Ρόδου και Καστοριάς, τά όποια, πλην τής Καστοριάς, όνομάζονταν όβριακές συνοικίες ...

Στά τελευταία, πριν τό 10 μ.Χ. αιώνα, ό άντισημιτισμός στίς μεσογειακές, ιδίως, χώρες παρουσιάζεται σέ σχετική ύφεση.

Πιθανώς διορατικοί Χριστιανοί νά κατάλαβαν ότι «πάσαλος πασσάλω έκρούεται...», γι' αυτό κι άλλαξαν ταχτική. Μέ τήν έντεχνη άφομοιωτική προσπάθεια προσηλυτισμού Ίσπανοί, Πορτογάλοι, Ίταλοί και Γάλλοι ιεραπόστολοι προκάλεσαν σημαντική άριθμητική φθορά μέ τίς βαπτίσεις και κάποια βαθιά έθνολογική αλλοίωση των σκορπισμένων στην Μεσόγειο Έβραίων παρουσιάζεται για 100 - 150 χρόνια.

Τά παιδιά των Έβραίων αρχίζουν νά συναναστρέφονται μέ τούς Χριστιανούς όμιλήκους τους, παίρνουν όνόματα χριστιανικά (Άλβέρτος, Έρρίκος, Μάριος, Φρειδερίκος, Προσπέρ, Βίκτωρ, Ιούλιος, Ροδόλφος, Μέρκο, Ίντα, Βικτώρια, Ραϋμόνδη, Ιουλία, Μπουνίκα κ.ά.) αρχίζουν νά ξεχνούν τή μητρική τους γλώσσα, μαθαίνουν άποκλειστικά τίς γλώσσες των χωρών όπου κατοικούν και γενικά, άπό άπόψεως ήθών και έθίμων, αρχίζουν λίγο - λίγο νά προσαρμόζονται και ν' αποβάλλουν τό χαρακτήρα τής άνατολίτικης προέλευσής τους.

Τή μικρή αυτή άνάπαυλα στους διωγμούς των Έβραίων τερματίζει ή έμφάνιση του άγίου Φραγκίσκου τής Άσσίζης, πού όργάνωσε τό φαιό τάγμα τής αγάπης, τής ταπεινοφροσύνης και τής κατανόησης.

Έντεχνα - σιωπηρά - αρχίζει μιά συστηματική καταδίωξη των Έβραίων, πού πήρε άπροκάλυπτη μορφή κατά τό 12ον και 13ον αιώνα, μέ τήν έμφάνιση του άγίου Δομινίκου, άρχηγού των μαύρων μοναχών.

Μέχρι τό 13ο αιώνα ή έπίσημη παπική Έκκλησία δέν έπαιρνε φαινομενικά μέρος στίς καταδιώξεις των Έβραίων (πογκρόμ) άρκούμενη στην πρωτοβουλία κι' έφευρετικότητα των φανατικών όπαδών της. Κατά τόν 13ο, όμως, αιώνα ιδρύεται ή παπική Ίερά Έξέταση, πού άποτέλεσε άποκορύφωμα τής δίωξης των άλλοθρήσκων (Μαυριτανών, Τσιγγάνων κλπ. κι ιδιαίτερα των Έβραίων).

Η Ίερά Έξέταση λειτουργήσε μέ τή μεγαλύτερη σκληρότητα στην Ίβηρική χερσόνησο, όπου χιλιάδες Έβραίοι είχαν καταφύγει κι είχαν στή χέρια τους ένα σημαντικό μέρος του έμπορίου των χωρών της (Ίσπανία, Πορτογαλία, Καστίλια, Άραγωνία κλπ.). Όταν εξαπολύθηκε ό διωγμός, οι άνύποπτοι Έβραίοι καταλήφθηκαν άπό πανικό. Ήταν τρομακτικό νά σφάζονται άνθρωποι έν όνόματι του Θεού του έλέους και τής αγάπης... Η Ίερά Έξέταση όμως, στην στυγνή. Γι αυτό κι οι Έβραίοι, έγκαταλείποντας τά πάντα, άρχισαν πάλι τόν πλάνητα βίο τους και κινήθηκαν προς τά παράλια τής Μεσογείου, όπου σκούνες, γαλέρες και σλέπια κουρσάρικα, μαζί μέ γενοβέζικες και βενετσιάνικες

Καστοριά, πόλη και νομός τής Μακεδονίας, δυτικά τής Θεσσαλονίκης. Μιά έβραϊκή παροικία υπήρχε έντός των τειχών τής Καστοριάς κατά τή διάρκεια τής βασιλείας του Ίουστινιανού (527 - 565). Τόν ένδέκατο αιώνα, ήγειτό τής Κοινότητας ό Τόβια μπέν Έλιέζερ, συγγραφέας του έργου «Le Kah Ton». Ένας άπό τούς μαθητές του υπήρξε ό Μείρ ό Καστοριανός, συγγραφέας του βιβλίου «Me' or Einayim», πού είναι ένα μιδρασικό σχόλιο επί τής Τορά.

Τόν 16ο αιώνα Ίσραηλίτες πρόσφυγες άπό τήν Ίσπανία έγκαταστάθηκαν στην πόλη, ή πλειοψηφία, όμως, των Ίσραηλιτών κατοίκων της ήλθαν άπό τήν Απούλια τής νοτίου Ίταλίας. Άπό τόν 16ο αιώνα και μετά οι Ίσραηλίτες έμποροι δραστηριοποιήθηκαν στον κλάδο των γουναρικών όπου, τελικά, απέκτησαν παγκόσμια φήμη σ' αυτόν τόν τομέα. Υπήρχαν, έπίσης, Ίσραηλίτες γυρολόγοι, τεχνίτες και φοροεισπράκτορες. Ο Άλφ Πασάς, διοικητής τής περιοχής άπό τό 1788 μέχρι τό 1822, επέβαλλε βαρείς φόρους επί του Ίσραηλιτικού πληθυσμού τής Καστοριάς. Κατά τό 1928 ή Κοινότητα άριθμούσε 900 μέλη.

Στίς αρχές του 19ου αιώνα, ραββίνος τής Κοινότητας υπήρξε ό Μωϋσής Ίσαάκ Άλεβή, συγγραφέας του έργου «Ma' aseh Moshe», ενός άλαχικού και άγκαδικού εύρετήριου του Ταλμούδ. Η Ίσπανο - έβραϊκή διάλεκτος πού όμιλείτο άπό τούς Ίσραηλίτες είχε πολλά ιδιότυπα τοπικά χαρακτηριστικά στοιχεία.

Τό Μάρτιο του 1944, 763 Καστοριανοί Ίσραηλίτες έκτοπίσθηκαν στο Άουσβιτς. Τό 1948 ζούσαν εκεί 35 Ίσραηλίτες, τό δέ 1965 μειώθηκαν σέ 22 άτομα.

(Άπό τήν έγκυκλοπαίδεια «Judaica», τόμος 10, σελ. 814).

φρεγάτες, αντί υπερβολικής άμοιβής τούς μετέφεραν σέ διάφορα λιμάνια τής Μεσογείου, όπου λιγότερο ή καθόλου όργιαζε ή Ίερά Έξέταση.

Σημαντικός άριθμός Έβραίων πήρε τίς στρατές προς τά Πυρηνάια κι άπό εκεί, διά μέσου Γαλλίας, Προβηγκίας και Λομβαρδίας, τράβηξε για τά Βαλκάνια, όπου προϋπήρχαν όμόφυλοι τους καλά έγκατεστημένοι άπ' τά χρόνια των πρώτων διωγμών. Είναι παροιμιώδης ή άλληλεγγύη τής φυλής αυτής, όφειλόμενη σέ κάποιον έθιμικό κανόνα τής Kahal, πού τηρείται άπαράβιαστα. Γι' αυτό και τό θαύμα τής γρήγορης προσαρμογής των νέων Έβραίων προσφύγων, στή μέρη πού έγκαταστάθηκαν φεύγοντας άπ' τήν Ίσπανία, είναι στο ένεργητικό των προτερημάτων αυτού του λαού.

Άναμφισβήτητες Ιστορικές μαρτυρίες άναφέρουν ότι

στήν Καστοριά υπήρχαν Έβραίοι κατά τόν 3ον μ.Χ. αιώνα, όταν ανοικοδομηθείσα ή πόλη, (ύστερα από κάποια άγνωστη καταστροφή της) άπ' τόν αὐτοκράτορα Διοκλητιανό, πήρε τό όνομα Διοκλητιανούπολις.

Όπως άναφέρει ό Ιστορικός Προκόπιος, τό Κέλετρο (άρχαιά όνομασία τής Καστοριάς) βρισκόταν σέ τέλεια παρακμή κι άπαθλίωση, φαινόμενα πού έξαλείφθηκαν μετά τρείς αιώνες (550 — 560 μ.Χ.) επί βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιουστινιανού, όποτε ή Καστοριά ξαναβρήκε τό άρχαιο μεγαλειό της. 'Επί 'Ιουστινιανού έγκαταστάθηκαν κι άλλοι Έβραίοι στήν Καστοριά κι ή Κοινότητά τους άποτελούσε μία μικρή παροικία, στήν όποία ό αὐτοκράτορας έπέτρεπε νά κατοικεί έντός τών τειχών! Δέν έχουμε όμως άτυχώς πληροφορίες γιά τή ζωή και τή δράση τους.

Μετά τέσσερις αιώνες, δηλαδή κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 10ου αιώνα, ή 'Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς άρχίζει νά παίξει ένα σοβαρό ρόλο στή ζωή και τήν εξέλιξη τής πόλεως. 'Από παραδόσεις έβραϊκής προέλευσης, οι 'Ισραηλίτες τής έποχής εκείνης φαίνεται πώς ήταν έλληνογλωσσοι, όπως, άλλωστε, κι όλες οι 'Ισραηλιτικές Κοινότητες τής Μεσογείου (Samu el krauss: Μελέτες τής Ιουδαϊκής Ιστορίας επί Βυζαντίου) πού διάβάζαν τότε τīs Γραφές έλληνικά και λειτουργούσαν στīs συναγωγές τους στήν ελληνική γλώσσα. 'Απ' τήν ίδια πηγή πληροφορούμεθα ότι έναν αιώνα μετά ή Καστοριά καταλήφθηκε από τούς Νορμανδούς, οι όποιοι κατασκεύασαν γέφυρα μέ χοντρούς κορμούς δέντρων άπ' τά γειτονικά δάση και πέρασαν τό ύδάτινο κώλυμα τής λίμνης. Κατά τήν περίοδο τής νορμανδικής κατοχής, καθώς και τών βουλγαρικών επιδρομών, τά ίδια ύπόφεραν οι Έβραίοι μέ τούς Χριστιανούς συμπολίτες τους. 'Η Καστοριά είχε τότε 20.000 κατοίκους (11ος αιώνας), άπ' τούς όποιούς 2.500 — 3.000 ήσαν 'Ισραηλίτες.

'Η έβραϊκή κοινότητα τής Καστοριάς βρισκόταν σέ τέλεια άνθηση. 'Επί κεφαλής της (άρχες 12 αιώνα) ήταν ένας σοφός και μορφωμένος Καστοριανός Έβραίος, ό Τοβίαν Μπέν 'Ελιάζερ, έλληνογλωσσος κι άριστος κάτοχος τής αρχαίας ελληνικής. Άφησε κάποιο αξιόλογο γιά τόν παγκόσμιο Έβραϊσμό βιβλίο του τό Le kah Ton πού έχει πληθώρα ελληνικών λέξεων, διότι άγνοούσε τīs αντίστοιχες έβραϊκές. Τό βιβλίο αυτό γράφτηκε στήν περίοδο τών έτών 1097 — 1108, τυπώθηκε δέ γιά πρώτη φορά κατά τό 1546 μέ τόν τίτλο Pesioutha Loutarthe.

Στīs άρχές τοῦ 13ου αιώνα τά στρατεύματα τών Σταυροφόρων κατέλυσαν τή Βυζαντινή Αὐτοκρατορία και κατέλαβαν τīs περισσότερες άπ' τīs μακρινές της έπαρχίες. Τήν έποχή εκείνη οι Βυζαντινοί ήταν διαιρεμένοι σέ δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Άλλοι ύποστήριζαν τόν αὐτοκράτορα τής Νικαίας κι άλλοι τό δεσπότη τής 'Ηπείρου, στή δικαιοδοσία τοῦ όποίου ύπαγόταν και ή Καστοριά.

'Απ' τόν άνταγωνισμό αυτό και τīs συνεχείς επιθέσεις τών Σλάβων, ή Καστοριά υπέφερε πολύ και ή 'Ισραηλιτική Κοινότητα, λόγω τοῦ άποκλεισμοῦ, άρχίζει ν' άραιώνει μέ τή μετανάστευση Έβραίων γι' άλλα μέρη. Μόλις τό 1261 ή Καστοριά έπανεῦρε τήν ήσυχία της και τήν παλιά της άνθηση. Τήν έποχή εκείνη έμφανίζεται ένας μεγάλος Έβραίος συγγραφέας, ό Μείρ.

Ό Μείρ μελέτησε βαθιά τούς κλασικούς κι ήταν άριστος έλληνιστής. Γιά τελειοποίηση τών σπουδών του, ένα μέρος τής ζωής του πέρασε στήν 'Αχρίδα, πού ήταν τό σημαντικότερο πνευματικό κέντρο τής δυτικής περιοχής τών Βαλκανίων. Άρκετό, επίσης, διάστημα έκανε και στήν Κύπρο, όπου δοκίμασε μεγάλη χαρά βλέποντας νά περνάει τό νησί άπ' τά χέρια τών 'Αράβων τής Αιγύπτου σούς Έλληνες φίλους του.

'Αργότερα άκμασε στήν πόλη μας ό Λεόν Γιουδά γιός τοῦ Μωϋσή Μοσκόνη, γεννηθείς τό 1328 στήν 'Αχρίδα.

Σπουδαίος συλλέκτης αρχαίων χειρογράφων και κειμένων ταξίδεψε στήν 'Ιταλία και τή Γαλλία, όπου επισκέφθηκε τīs Ιουδαϊκές βιβλιοθήκες τών χωρών αυτών. Διέσωσε πολλά αρχαία χειρόγραφα και σ' αυτόν αποδίδεται ή συγγραφή τοῦ βιβλίου Γιόσιπου, πού είναι έργο γραμμένο κατά μίμηση τών Antiquites Judaiques τοῦ Φλαβίου 'Ιωσήπου. Τό έργο, διαιρεμένο σέ 97 κεφάλαια, τυπώθηκε στήν Πόλη τό 1510 μέ φροντίδα τοῦ Καστοριανού Έβραίου 'Ιακώβ Τάμ Μπέν 'Υαχία.

Κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 14ου αιώνα έμφανίζεται ένας άλλος μεγάλος Έβραίος στήν Καστοριά, ό ποιητής Δαβίδ Μπέν 'Ελιέζερ, συγγραφέας λειτουργικών συνθέσεων. Μαζί μ' αυτόν έζησαν κι άλλοι δύο διακεκριμένοι λόγιοι Έβραίοι, ό 'Ελιέζερ Μπέν 'Αβραάμ κι ό Μεναχέμ Μπέν 'Ελιέζερ.

Πρίν τήν άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως κάποιος Καστοριανός Έβραίος ποιητής θά χαρίσει στή φυλή του και τή θρησκεία του τό περίφημο Pituel (τυπικό), πού όριζε τήν τάξη τών εκκλησιαστικών τελετών και θεωρείται άπ' τούς Έβραίους όλου τοῦ κόσμου σάν άριστούργημα συνθέσεως, άπείρως καλύτερο όμοιων Ιταλικών κι Ισπανικών. 'Ο ποιητής, πού λεγόταν 'Ελί Μπέν 'Αβραάμ, τόγραψε στήν ελληνική, διότι άγνοούσε άλλη γλώσσα. Τό σπουδαίο αυτό βιβλίο τυπώθηκε στή Βενετία τό 1570 κι ύστερα στή Κωνσταντινούπολη τό 1602.

★ ★ ★

— Κατά τή μακραίωνη Βυζαντινή Αὐτοκρατορία οι 'Ιουδαίοι τής Καστοριάς ποτέ δέν υπέστησαν διώξεις και κατατρεγμούς, όπως συχνά συνέβαινε μέ τούς όμοθρήσκους τους τής Εύρώπης. 'Ηταν ή πιό τυχερή προνομιοῦχος κοινότητα 'Ισραηλιτών τοῦ κόσμου ή Κοινότητα Καστοριάς. Οι Έβραίοι δέν μπορούν παρά νά όφείλουν αιώνια εύγνωμοσύνη σούς Χριστιανούς συμπολίτες τους, μέ τούς όποιους συνέζησαν τόσο άρμονικά κι έγκάρδια.

Τά αίσθήματα τών Έβραίων τής έποχής τοῦ βυζαντινού μεγαλείου τά διερμήνευσε, πολύ παραστατικά, κάποιος ραββίνος τοῦ 11ου αιώνα. Μιλώντας γιά τή θέση τών έλληνοφώνων 'Ισραηλιτών στό βυζαντινό κράτος εκφράζεται ότι: Στīs βυζαντινές χώρες επιτρέπεται σούς 'Ιουδαίους νά έγκαθίστανται παντοῦ, ν' άσκοῦν όποιοδήποτε έπάγγελμα, ν' άσκοῦν ελεύθερα τά θρησκευτικά τους καθήκοντα. Οι 'Ιουδαίοι άπολαμβάνουν ίσων προνομίων και προστασίας τών νόμων, όπως όλοι οι ύπήκοοι τοῦ κράτους, άνεγείρουν ελεύθερα τīs συναγωγές τους, μπορούν νά εφαρμόζουν τīs διατάξεις τών αρχαίων νόμων τους και νά μή παραλείπουν τήν εκτέλεση τών Ιερών τους κανόνων... Μ' αυτά τά ειλκρινή λόγια ό ραββίνος εκφράζεται γιά τή βυζαντινή χριστιανική Διοίκηση. 'Η ποραδικά κι έντελώς περιστάσιακά εκδηλούμενη πότε - πότε έξθρότητα όρισμένων αὐτοκρατόρων ή τοπαρχών εναντίον τών μή όρθοόξων, οὔδέποτε εκδηλώθηκε στήν άπόμακρη άπ' τά κέντρα Καστοριά.

'Η πόλη μας, εύρισκόμενη στά δυτικά όρια τής αὐτοκρατορίας, ζούσε ήρηνικά μέ τούς κατοίκους της, άδελφούς στή ζωή και τήν εργασία. Ποτέ 'Ισραηλίτης Καστοριανός δέ γεύθηκε τήν πίκρα τών όμοθρήσκων του, πού είχαν τήν άτυχία νά κατοικοῦν άλλοῦ. Οι Έλληνες Καστοριανοί εκτιοῦσαν βαθιά τό πνεῦμα τής νοικοκυροσύνης και τής φιλεργίας, τήν πρόοδο, τīs συνήθειες και τή σωφροσύνη τοῦ 'Ισραηλιτικοῦ στοιχείου.

★ ★ ★

Οι Τοῦρκοι καταλαμβάνοντας τήν Καστοριά τό 1385 (μέ σώμα γενιτσάρων) βρήκαν αυτές τīs παραδόσεις έγκαρδιότητας και φιλίας μεταξύ τών Καστοριανών Χριστιανών κι Έβραίων. Κατά τό 1389 ό σουλτάνος Μουράτ ό Α', πού λαβώθηκε στή μάχη τοῦ Κρουσόβου, πεθαίνει, αφή-

Καστοριά 1906: Άριστερά του κεντρικού τζαμιού ο εβραϊκός μαχαλάς με τούς 2.000 κατοίκους.

νοντας στους απογόνους του άπέραντη αυτοκρατορία. Μία νέα έποχή τότε αρχίζει για την Καστοριά. Φθάνουν οι πρώτες τουρκικές οικογένειες (ώς επί τό πλείστον γυναίκες και παιδιά στρατιωτικών κι ύπαλλήλων). Οι Τούρκοι εγκατασταθέντες στις νέες περιοχές προσπάθησαν να προσεταιρισθούν στοιχεία φιλοτουρκικά ή δυσареστημένους για την παγίωση της κατοχής τους. Τούς Έλληνες, βεβαίως, από την αρχή τούς έκριναν ακατάλληλους, ως ταραχοποιούς κι έπαναστάτες. Τί να κάνουν οι κατακτητές; Στράφηκαν προς τούς Έβραίους για την ανάθεση καθηκόντων γιατρών, τελωνών, φοροεισπρακτόρων και τή διεκπεραίωση συνθησιμένων διοικητικών υποθέσεων. Οι Τούρκοι, λαός πολεμιστών κι άκαλλιεργητος τελείως, στους Έβραίους της Καστοριάς βρήκαν ό,τι τούς χρειαζόταν. Τήν πείρα, τή μόρφωση, τή εύφύια και, πρό πάντων, τήν έλλειψη κάθε πολιτικής φιλοδοξίας και έθνικου φανατισμού.

Μολαταύτα ή Ίσραηλιτική Κοινότητα πού τήν άποτελούσαν έμποροι, χειρώνακτες, τεχνίτες κ.ά. κι αριθμούσε 3.000 ψυχές, άρχισε να μαραζώνει. Οι περιοχές πού κατάστρεψε και λήστεψε ο δυνάστης δέν μπορούσαν να θρέψουν τόσους έμπορευόμενους. Παράλληλα στην ύπαιθρο καταλύθηκε κάθε νόμος και κάθε σεβασμός. Πέρασαν άνεπιστρεπτί τά χρόνια πού, με Χριστιανούς αυτοκράτορες στην Κωνσταντινούπολη, ήσαν πλούσια τά έλέη του μεγάλου Θεού, σ' όλα τά «θέματα» και τίς έπαρχίες. Φτώχεια, δυστυχία και κακομοιρία συνόδεψαν τά πρώτα χρόνια της τουρκικής κατ'οχής, πού δέν άργησαν ν' άπλώσουν τά κοκαλιάρικα δάχτυλά τους και στην μέχρι τότε άνθούσα Ίσραηλιτική Κοινότητα της Καστοριάς.

Άρχίζει έτσι ή παρακμή της Κοινότητας. Πείνα θερίζει τούς φτωχότερους Έβραίους, οι όποιοι όταν έμαθαν πώς με σουλτανικό φερμάνι έπιτρεπόταν ή έλεύθερη έσωτερική μετανάστευση κι εγκατάσταση Έβραίων στην κατεστραμμένη Κωνσταντινούπολη, ξεκίνησαν κατά έκατοντάδες για εκεί.

Οι Τούρκοι μεγιστάνες είχαν τίς καλύτερες πληροφορίες για τούς Καστοριανούς Έβραίους. Γι' αυτό και στους έπιθυμούντες εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη πρόσφεραν κάθε διευκόλυνση.

Τό δεύτερο μισό του 15ου αιώνα (1450-1500) περισσότερες από έκατό εβραϊκές οικογένειες της Καστοριάς εγκαταστάθηκαν στη συνοικία Μπαλάτ, κοντά στις άκτές του Βοσπόρου. Πρώτος άρχηγός τους υπήρξε κάποιος σοφός Καστοριανός Έβραίος, ο Ματαθίας Ταμάρ. Αυτός φρόντισε να παραχωρηθεί ολόκληρη συνοικία στον εύρωπαϊκό τομέα, να τούς υπενθυμίζει τή γενέτειρά τους Καστοριά (πρός τιμή της όποίας κι άνάμνηση έδωσε και τ' όνομά της σ' ένα τμήμα του προαστίου). Έκτισαν εκεί συναγωγή, συνιστούσε τούς συμπατριώτες του να μαθαίνουν στα παιδιά τους τά ελληνικά και λειτουργούσε στην συναγωγή του μόνο στην ελληνική γλώσσα. Ο Ταμάρ ήταν ένας εξαιρετικά καλλιεργημένος άνθρωπος και θεωρείται, ακόμη κι ως σήμερα, ένας από τούς άρίστους έρμηνευτές του Ταλμούδ. Τέτοια ήταν ή επίδραση πού είχε τό πέρασμά του κι ή φλογερή αγάπη του για την Καστοριά, ώστε μέχρι πριν λίγα χρόνια τμήμα της Μπαλάτ λεγόταν Καστοριά, υπάρχουν δέ στην Πόλη όχι λίγες εβραϊκές οικογένειες πού περηφανεύονται πώς ή καταγωγή τους είναι από την ελληνική Καστοριά.

Οι υπόλοιποι, πού προτίμησαν να μήν άπομακρυνθούν, δέν άργησαν να συνέλθουν οικονομικά και να ζουν όπως και πρώτα. Σ' αυτό τούς βοήθησε ότι δέν υποχρεώθηκαν ήθικα να φιλοξενήσουν τούς πρώτους ρακένδντους φυγάδες Έβραίους της Μεσευρώπης, πού κατά κύματα (πατριές Άχενατζή - Έσκενατζή) έφταναν στην Θεσσαλονίκη και σ' άλλες πόλεις με καλύτερη άπ' ό,τι ή Καστοριά συγκοινωνία. Έτσι, ενώ οι φυγάδες σιγά - σιγά έπιβλήθηκαν με τή γλώσσα, τά ήθη κι έθιμα των βορείων επάνω στους ντόπιους Έβραίους των άλλων πόλεων της Ελλάδος, στην Καστοριά, πού βρέθηκε εκτός του ρεύματος της μεταναστεύσεως, διατηρήθηκε ο άρχαίος χαρακτήρας των παλαιών έθιμων και, τό σπουδαιότερο, ή ελληνική, πού ήταν ή μητρική τους γλώσσα.

Έτσι είχαν τά πράγματα κατά τή μεταβατική αυτή περίοδο ως την εκδήλωση του πρώτου κύματος της έξ Ίσπανίας διασποράς. Στο διάστημα αυτό κυριαρχεί ή μορφή ενός πολύ καλλιεργημένου έλληνοφώνου ραββίνου, του Μεναχέμ Μπέν Μωύση Ταμάρ (1446-1500), πού υπήρξε ποιητής, σχολιαστής και συγγραφέας, όκολουθήσας τά ήχνη του περίφημου Λεόν Γιουδά Μοσκόνη. Δυστυχώς κανένα έργο του δέν διασώθηκε.

★ ★ ★

Ύστερα από τό 1500 στην τουρκική αυτοκρατορία παρατηρείται μία τρομακτική έλλειψη άσφαλείας. Όλη ή περιοχή της έπαρχίας Καστοριάς έληστοκρατείτο. Λογιών - λογιών όπλοφόροι δέν έκαναν καμιά δουλειά παρά ζούσαν άπ' τούς έκβιασμούς και τίς ληστείες. Ήσαν παλιοί πολεμιστές Άρβανίτες κυρίως αλλά και Βούλγαροι βοεβόδες, πού δέν μπορούσαν να παραδεχτούν έντιμότερο τρόπο ζωής κι έργασίας. Ή μόνη πόλη πού έδινε κάποια έγγύηση άσφαλείας για τή ζωή και τήν περιουσία των κατοίκων της κι ή

μόνη που είχε κάποια υποφερτή κοινωνία, λόγω της έδρας μεγάλων τουρκικών δυνάμεων, ήταν τό Μοναστήριο. Παρακμάζει λοιπόν ή Καστοριά κι αντίθετα πληθαίνει κι αναπτύσσεται σέ βάρος της τό Μοναστήρι. 'Εκεί, σάν από μαγνήτη, έλκονται οι πλουσιότεροι έμποροι κι επιχειρηματίες της Καστοριάς, σημαντικός αριθμός των οποίων ήταν κι 'Εβραίοι Καστοριανοί.

Σ' αυτή τή δύσκολη περίοδο της ζωής της Καστοριάς, καί κατ' επέκταση των 'Εβραίων κατοίκων της, έκανε τήν εμφάνισή του τό πρώτο κύμα της ιβηρικής διασποράς. 'Η Καστοριά στήν άρχή έπέσυρε πολύ λίγο τήν προσοχή των έξ 'Ισπανίας καί Πορτογαλίας φυγάδων 'Ισραηλιτών, που τούς τράβηξε πιό πολύ ή Θεσσαλονίκη. Γι' αυτό ελάχιστοι ήταν αυτοί που κατέφυγαν καί εγκαταστάθηκαν στήν Καστοριά. Τόση ήταν ή δυσκολία προσαρμογής τους μέ τούς άλλους ντόπιους 'Εβραίους ώστε δέν τόλμησαν ούτε νά ιδρύσουν ιδιαίτερα προσευχητήρια (συναγωγία), όπως έκαναν άλλοι, που τάδιναν όνόματα των χαμένων πατρίδων τους (Γκουερούχ, Σαφαρά, Μαγιόρκα, 'Αραγκόν κ.ά.).

'Ηταν, όμως, μοιραίο γιά τήν 'Ισραηλιτική Κοινότητα της Καστοριάς νά υποστεί κι αυτή μέ τή σειρά της τήν επίδραση των άφιχθέντων.

Τήν Ιταλική έπαρχία της 'Απουλίας, όπου υπήρχαν πολλοί 'Εβραίοι κατείχαν οι Τούρκοι, οι όποιοι κατά τό 1537 υποχρεώθηκαν νά παραχωρήσουν στό Παπικό Κράτος, όπου κυριαρχούσε κι όργιαζε ή 'Ιερά 'Εξέταση. Γιά τό φόβο λοιπόν της εξοντώσεως, μαζί μέ τούς υποχωρούντες Τούρκους, ξεκίνησαν κι οι 'Εβραίοι της 'Απουλίας πρός τά νότια παράλια της 'Ιταλίας επί της 'Αδριατικής. Πολλοί παρέμειναν στά νοτιοανατολικά παράλια της 'Ιταλίας κι άλλοι, έπιβασθέντες σέ πλοία άπ' τά λιμάνια Μπάρι καί 'Οτράντο, ταξίδεψαν γιά τ' αντίκρινά λιμάνια της Βαλκανικής (Δυρράχιο, Αύλωνα, Κέρκυρα, Ζάκυνθο, Πρέβεζα). Δέν παρέμειναν όλοι εκεί, άλλα διασχίζοντας βουνά καί κάμπους τράβηξαν γιά τό έσωτερικό: Καστοριά, Θεσσαλονίκη, Μοναστήρι, Γιάννενα, Λάρισα κ.ά. 'Ηταν οι περισσότεροι πλούσιοι καί μορφωμένοι.

'Ετσι στή μέχρι τότε ελληνική 'Ισραηλιτική Κοινότητα παρουσιάζεται μια όλοφάνερη εγκατάλειψη της μητρικής ελληνικής γλώσσας. 'Ιδρύονται συναγωγές που πήραν τά όνόματα της 'Απουλίας καί Σικελίας, τίς όποιες συντηρούσαν, τό περισσότερο διάστημα του 16ου αιώνα, οι έξ 'Ιταλίας πρόσφυγες 'Εβραίοι. 'Ωστόσο ή Ιταλική δέν έπιβλήθηκε σάν γλωσσικό ιδίωμα, γιατί όρισμένοι πλούσιοι 'Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, προερχόμενοι από τήν 'Ισπανία, φρόντισαν ώστε έπίσημη διάλεκτος των 'Εβραίων της Καστοριάς νά καθιερωθεί ή Ισπανική στό κασιλιανό ιδίωμα. Κατ' αυτό τόν τρόπο ξεχάστηκε ή ελληνική από τίς συναλλαγές, τίς μεταξύ τους σχέσεις καί τή θρησκευτική λειτουργία στις συναγωγές.

Παρά ταύτα, όμως, κάποια παράξενη άλληλεγγύη μεταξύ των προσφύγων 'Εβραίων ('Απουλιανών — 'Ισπανών) παρατηρείται σέ βάρος των αυτοχθόνων 'Ισραηλιτών της Καστοριάς. 'Η Κοινότητα σ' αυτά τά χρόνια (τέλη 16ου αιώνα — άρχές 17ου) χωρίζεται σέ τάξεις άριστοκρατίας καί φτωχολογιάς. 'Εκλεκτότεροι, πιό μορφωμένοι καί πλουσιότεροι είναι οι 'Ισπανοεβραίοι, που δέν άργησαν ως τά μέσα του 17ου αιώνα (1650) ν' άφομοιώσουν καί τούς υπόλοιπους.

Σέ λίγες δεκαετίες ή ελληνική έπαψε νά'ναι ή μητρική γλώσσα, τά παλιά έθιμα εγκαταλείφθηκαν καί μιá προσεκτική μελέτη των έπωνύμων Πιτσιρίλο, Ρούσσο, Μάγιο, Ντομαζέτι, Κομφίνο, κλ.π. άποδεικνύει τήν Ιταλική τους προέλευση. Τά έπωνυμα Χαζάν, Μεβοράχ, Καμχή (παρά τό γεγονός ότι τό δεύτερο φαίνεται νάχει ρίζα άρχαιοεβραϊκή) προέρχονται από καταλανέζικη διάλεκτο (υποδιαίρεση της

Ισπανικής). Τά έπωνυμα που διασώθηκαν μέχρι των ήμερών μας Κασούτο, Μαρσαράνο, 'Ασασέλ, Κούνιο, Νεγκρίν, Μισραχή, Μπεβενίστε) είναι καθαρά Ισπανικά. Τό έπωνυμο Κοέν, που τόσο συνηθίζονταν, είναι κατάλοιπο της άρχαίας έβραϊκής καί σημαίνει παπάς. Ραββίνος, ως γνωστόν, ονομάζεται ό δάσκαλος, γιατί τό γενεαλογικό δέντρο της οικογενείας, που ήταν καθιερωμένο νά δίνει παπάδες στό έβραϊκό έθνος, χάθηκε μέ τό πέρασμα των χρόνων καί τώρα ούδείς Ιερέας υπάρχει στήν Ιουδαϊκή Θρησκεία. 'Αλλά όνόματα της ιβηρικής επίδράσεως έπάνω στους 'Εβραίους της Καστοριάς συναντιούνται στους παλιότερους τάφους τους ('Εργκας, Μείρ, Γκατένιο, Μπεγιάρ, 'Υαχία κ.λπ.) Μποχώρ ονόμαζαν τούς πρωτότοκους γιούς τους. 'Ετσι σχεδόν κάθε οικογένεια είχε κι έναν Μποχώρ.

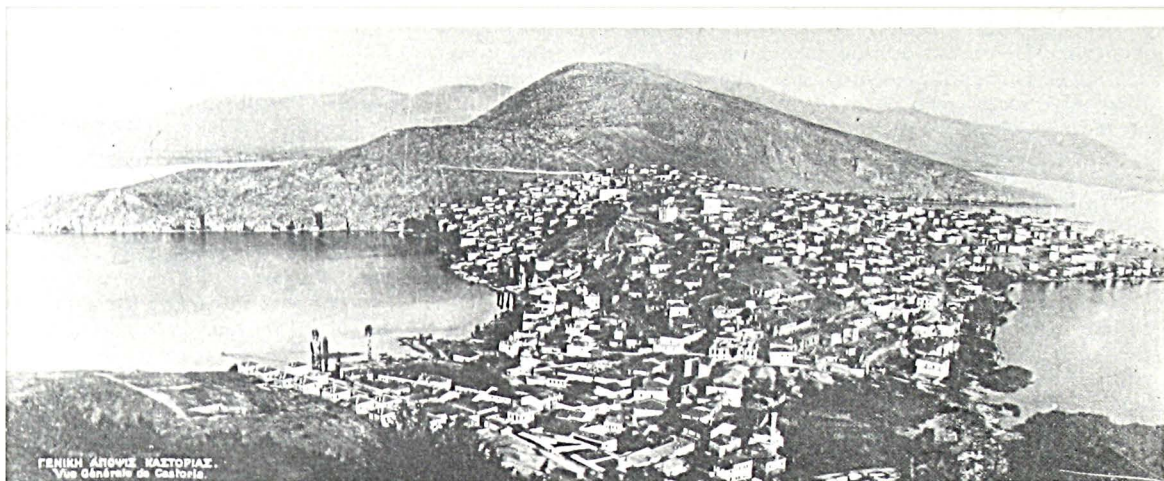
Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Κατά τόν 17ον αιώνα ή Θεσσαλονίκη έθεωρείτο τό σπουδαιότερο κέντρο του 'Ιουδαϊσμού των Βαλκανίων. Στό ραββινάτο της άπευθύνονταν όλες οι 'Ισραηλιτικές Κοινότητες γιά κάθε ζήτημα κι οι άποφάσεις του θεωρούνταν αυθεντικές κι έκτός συζητήσεως. 'Επί πλέον κάθε νεωτερισμός, που έκδηλωνόταν στήν πολυάνθρωπη 'Ισραηλιτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης σέ ζητήματα λατρείας, συμπεριφοράς πρός τίς 'Αρχές, σχέσεων μέ ξένες άποστολές κλ.π. γινόταν άντικείμενο μιμήσεως στους άλλους 'Εβραίους της Βαλκανικής.

Αυτήν τήν ισχυρή επίδραση στή σφαίρα της γλώσσας, της ένδυμασίας καί των τρόπων έργασίας καί διαβιώσεως δέχτηκε καί ή 'Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς. 'Εκεί που οι περήφανοι Hidalgos (Νοσταλγοί της 'Ισπανίας) της Καστοριάς προέβαλαν ζωηρή αντίσταση ήταν στήν περιοχή της τηρήσεως των νόμων της θρησκείας τους. Γι' αυτό καί στή μυστηριώδη διοίκηση της όμοσπονδίας των διαφόρων συναγωγικών συλλόγων, που έδρευε στή Θεσσαλονίκη καί νομοθετούσε μέ τή μέθοδο των έρμηνευτικών διαταγμάτων (askamoth) καί ρύθμιζε τά άφορώντα τίς λεπτομέρειες συνάψεως καί λύσεως γάμων, τίς οικονομικές διαχειρίσεις, τό έμπόριο, τήν ένοποίηση του τυπικού (θρησκευτικών τελετών), μόνη που ύψωσε τό άνάστηψη της καί πρόβαλε τό βέτο της ήταν ή Κοινότητα Καστοριάς.

Σ' αυτό άφορμή δόθηκε από διάταγμα (askamoth) της 10ης 'Οκτωβρίου 1567, κατά τό όποιο όριζόταν ότι γιά νά είναι έγκυρος ένας έβραϊκός γάμος άπαιτείται ή παρουσία τουλάχιστον 10 μαρτύρων 'Ιουδαίων καί δύο ραββί. Στή πράξη αυτή προέβη τό Συμβούλιο της 'Ομοσπονδίας γιά νά προστατεύσει τά μέλη της Κοινότητας Θεσσαλονίκης από ένδεχόμενη έθνολογική αλλοίωση — διαφοροποίηση. Στά χρόνια εκείνα στή Θεσσαλονίκη είχαν μαζευθεί λογιών — λογιών τυχοδιώκτες, τσιγγάνοι, άλγήςτες, λεβαντίνοι, σλάβοι, δίκως πατρίδα, κουρσάροι άνεργοι, κατεργίτες καί προαγωγοί... Κι αυτά τά κοινωνικά άποβράσματα βάλθηκαν νά ξελογιάσουν 'Εβραιοπούλες που, κατά κάποιον παράξενο νόμο της φυλής τους, άν προλάβαινες καί της περνούσες σ' ένα δάχτυλο όποιοδήποτε σιδερένιο δαχτυλίδι, γινόταν σκλάβά σου κι ήταν υπό τήν κατοχή σου, δίκως οι γονείς ή οι άλλοι συγγενείς νάχουν τό δικαίωμα έπεμβάσεως: Πρός περιστολή λοιπόν αυτού του κακού θεσπίσθηκε ή διάταξη αυτή που οι 'Εβραίοι της Καστοριάς θεώρησαν καί χαρακτήρισαν άντικανονική καί άνεδαφική, τουλάχιστο γιά τόν τόπο τους, όπου τέτοια έκτροπα δέν είχαν παρουσιασθεί.

'Από τίς συνεχείς καί κατά κύματα άφίξεις 'Ιουδαίων άπ' τή Δυτική Εύρώπη στήν 'Ελλάδα, δέν άργησε νά παρουσιασθεί καί σημειωθεί ό σχετικός άντίκτυπος στό έμπόριο καί τήν τότε οικονομία. Στήν πόλη μας, που τό έμπόριο της βρισκόταν στά χέρια των 'Εβραίων κατά τό τέλος του

‘Η Καστοριά τό 1927. ‘Ο έβραϊκός μαχαλάς τό τρίγωνο επάνω.

16ου αιώνα καί καθ’ ὅλη τή διάρκεια τοῦ 17ου, παρουσιάσθηκε ζωηρή κίνηση ἐργασιῶν καί ταχτική ἐμπορική ἐπικοινωνία μέ τά μεγάλα ἐμπορικά κέντρα τῆς ἐποχῆς (Θεσσαλονίκη, Αὐλῶνα, Βελιγράδι, Βενετία, Γένοβα). Πολλοί ἀντιπρόσωποι ἐμπορικῶν οἰκῶν, ἰδιαίτερως τῆς Βενετίας καί τῆς Μπάτοβα, ἐπισκέφθηκαν τήν Καστοριά καί μαγεύτηκαν ἀπό τίς τόσες φυσικές τῆς ὁμορφίε.

‘Ο χρονικογράφος τοῦ 17ου αἰώνα ραββῖνος Ζωσσοῦε Χανταλί ἀναφέρει πῶς κάποιος πλουσιότατος ἐμπορικός ἀντιπρόσωπος, ὀνόματι Ἀβραάμ Βαρούχ Δαφάν, πού ἐπισκέφθηκε τήν πόλη μας βοητεύθηκε ἀπό τήν ὁμορφιά τῆς καί τήν καλλονή τῆς ὡραιότητος Ἑβραιοπούλας κόρης τοῦ Ἰσαάκ Λεβὴ Χαζάν ἀπό τήν Καστοριά. Διέλυσε τότε τόν ἐμπορικό του οἶκο στή Μαντόνα κι ἦρθε ἐδῶ μ’ ὅλη τήν τεράστια σέ χρυσό περιουσία του, γιά νά μείνει στήν πατρίδα τῆς ἀγαπημένης του.

Στήν Αὐλῶνα οἱ μεγάλἐμποροι τῆς Καστοριάς εἶχαν ἀνταποκριτές, ἐπιφορτισμένους μέ τήν προώθηση τῶν ἐμπορικῶν τους συναλλαγῶν κι ὑποθέσεων, πού εἶχαν μέ οἰκοὺς ἐδρεῦοντας σ’ ἄλλα σημαντικά λιμάνια τῆς Μεσογείου. Πολλοί ἀπ’ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοὺς, Καστοριανοί τήν καταγωγή, μορφώθηκαν στή δουλειά τους ἀρκετά. Μερικοὶ ἐκλέχτηκαν ὡς διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Τουρκίας στό ἐξωτερικό κι ὀνομάσθηκαν πρόξενοι κι ἄλλοι, ἀντίστοιχα, ἐγίναν πρόξενοι εὐρωπαϊκῶν κρατῶν στήν Τουρκία. Ὅχι λίγες φορές χρησιμοποιήθηκαν σάν μεσολαβητές εἰσαγωγῶν κι ἐξαγωγῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους μ’ ἐξωτερικές ἀγορές.

Τό ἐμπόριο τῶν Ἑβραίων τῆς Καστοριάς ἐπεκτεινόταν σέ μεγάλη κλίμακα ὁλοένα καί ἡ σέ κεφάλαια δυναμικότητά του ἐφθανε ἀλήθεια σέ τεράστια νούμερα. ‘Ο διανοούμενος ραββῖνος τῆς Θεσσαλονίκης Σολομών Χάσεν στό ἡμερολόγιό του ἀναφέρει τό παράδειγμα τῆς ἐμπορικῆς διαφοράς ἐμπορίου τῆς Καστοριάς μέ τόν στή Βενετία ἀναποκριτή του, πού ἀνερχόταν στό ποσό 60.000 ἀσπρων, δηλαδή 30.000 χρυσῶν φράγκων!

Τότε πολλοί Ἑβραῖοι ἐμποροὶ τῆς Καστοριάς ἴδρυσαν ἀρτίοτατα, καί στόν τύπο τῶν ἀντιστοίχων εὐρωπαϊκῶν, ὑποκαταστήματά τους στή Θεσσαλονίκη, Βελιγράδι καί Νίσα.

ΕΒΡΑΙΟΙ ΚΑΙ ΓΟΥΝΑΡΙΚΗ

‘Ως πρὸς τήν πρώτη ἐμφάνιση τῆς γουναρικῆς στήν Καστοριά, μιά μονάνα ὑπῆρχε λαϊκή παράδοση, ὅτι τήν τέχνη

αὐτή τήν μετέφεραν ἐδῶ ὁμοεθνεῖς τους, κυνηγημένοι ἀπ’ τοὺς διωγμούς τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως πού εἶχαν μείνει γιά πρῶτο τους σταθμό στήν Ἀχρίδα, ὅπου ἐκεῖ ἔμαθαν τήν τέχνη τῆς γουναρικῆς.

Σύμφωνα πάντοτε μέ τίς παραδόσεις τους, τό ἐμπόριο τῆς γούνας τό μετέφεραν σ’ ἄλλες ἀγορές, ἀφήνοντας τήν ἐπεξεργασία καί τήν προετοιμασία τῶν μιλωτῶν στοὺς ντόπιους Χριστιανοὺς κι Ἑβραίους Καστοριανοὺς. Ἡ παράδοσή τους ἀκόμα θέλει ὀφιστάμενες συνεχεῖς συνεργασίες καί συνεταρισμούς Χριστιανῶν κι Ἑβραίων γουναράδων κατὰ τοὺς 16ο, 17ο καί 18ο αἰῶνες. Ἀπ’ αὐτές τίς συνεργασίες, στοὺς Ἑβραίους, λόγω τοῦ ὅτι ἤξεραν ξένες γλώσσες καί εἶχαν τήν ὀλοπλευρὴ ἐνίσχυση τῶν Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀνεθέτονταν καθήκοντα μεταπωλητῶν, πλασιέ, πρακτόρων καί κινητῶν παραγωγέιοδῶν, ἐνῶ στήν καθ’ αὐτό ἐπεξεργασία ἐπιδόθηκαν μέ ζήλο κι ὑπομονή οἱ Χριστιανοὶ Καστοριανοί.

Αὐτή τή διαχωριστικὴ γραμμή Ἑβραίων ἀπ’ ὅλον τόν κόσμον καί Καστοριανῶν στόν τομέα τῆς γούνας, δηλαδή τό ξεκούραστο ἐμπόριο τῶν μεταπωλήσεων, σέ σχέση μέ τήν κοπιώδη χειρωνακτικὴ ἐργασία τῆς συρραφῆς, ἐκμεταλλεύθηκαν κι ἐκμεταλλεύονται ἀκόμα γελοῖο ἀντισιμῆτες γιά νά δικαιολογήσουν τ’ ἀπωθημένα τους.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Οἱ Ἑβραῖοι ἐμποροὶ τῆς Καστοριάς τό ἴδιο ἐξ Ἰσου ἐνδιαφέρον ἐδειχναν καί γιά τίς πλησιέστερες μὰ καί γιά τίς πιό ἀπόμακρες ἀγορές. Δέν ὑπῆρχε ἀγορά πού νά μὴ τρέξουν πρῶτοι.

Στό Μαύροβο γινόταν κάθε χρόνο, πρὸς τὰ τέλη τοῦ Φθινοπώρου, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πανηγύρια τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπ’ ὅλες τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς καί παραδουνάβια μέρη συνέρρεαν — εἶναι ἱστορικά ἐξακριβωμένο — χιλιάδες πωλητῶν κι ἐμπόρων, προμηθεύοντας τίς ὀνομαστές στόφες, τὰ ἀποικιακά καί φάρμακα τῆς Βιέννης καί τῆς Ἀγκῶνας, τῆς Μασσαλίας καί τῆς Τεργέστης, πού κατέκλυζαν τό πανηγύρι τοῦ Μαυρόβου. Οἱ δέ Καστοριανοὶ Ἑβραῖοι στό ὄνομαστό αὐτό πανηγύρι εἶχαν τήν πιό ἐνεργὸ καί τιμητικὴ θέση.

Ἀπ’ τίς τόσες ἐμπορικῆς τους ἀπασχολήσεις εἶχαν γίνει καί θεωροῦνταν οἱ πιό πλούσιοι Ἑβραῖοι τῆς Ἑλλάδος. Τό-

σο είχαν εξαπλωθεί ή φήμη για τα πλούτη τους ώστε, ειδικά γι' αυτούς, ο σουλτάνος με φερμάνι του ανέβασε το ύψος της εισφοράς τους (χαράτσι), που μέχρι τέλους του 16ου αιώνα πλήρωναν μ' όλους συνολικά τους Έβραίους της Μακεδονίας, μέσω του Ραββινάτου Θεσσαλονίκης.

Η εξαιρετική αυτή ευμάρειά τους ώθησε πολλούς να καταπιστούν με τη μελέτη της Ιστορίας τους κι ιδιαίτερος του Ταλμούδ (που ως γνωστόν περιέχει και ιατρικές συμβουλές). Από τη μελέτη αυτή διάφοροι Ταλμουδιστές έγιναν όνομαστοί πρακτικοί γιατροί και φαρμακοποιοί της εποχής. Τα δέ φώτα των Ιατρικών τους γνώσεων τά χρησιμοποιήσαν, δίνοντας Ιατρικές συμβουλές και θεραπεύοντας από διάφορες ασθένειες Χριστιανούς και Τούρκους, τόσο στην πόλη της Καστοριάς όσο και στην περιοχή της.

Όμως αυτή την οικονομική τους άνεση την αμαύρωναν κατά τά περισσότερα χρόνια του 16ου αιώνα οι έσωτερικές εμφύλιες διαμάχες τους για τό ποιος από τις διάφορες φάρες θά θεωρόταν ως πιά ικανός και κατάλληλος να καταλάβει τη θέση του μεγάλου ραββίνου Καστοριάς (Στή Θεσσαλονίκη ήταν έδρα άρχιραββίνου — άρχιεπισκόπου να πούμε, που είχε υπό τη δικαιοδοσία του τά ραββινάτα όλης της Βαλκανικής).

Κατά τό 17ο αιώνα, όταν ή επίδραση των έξ Ισπανίας και Πορτογαλίας άφιχθέντων Έβραίων είχε δώσει τό χαρακτηριστικό τύπο του 'Ιουδαίου που γνωρίσαμε κι έμείς ως σήμερα, έπληθε κάποια φυλετική και έθνική ένότητα. Κυριότερος συντελεστής αυτής της ένωτικής προσπάθειας και πρώτος ραββίνος πιά της ένιαίας Κοινότητας υπήρξε ό έλληνοφώνος 'Ιωσήφ 'Αλμέτρ, που υπήρξε πρωτύτερα ραββίνος Τρικάλων, καταγόμενος, όμως, από την Καστοριά.

Είναι άρκετά ένδιαφέρουσα και χαρακτηριστική ή συμφωνία της προσλήψεώς του ως ραββίνου Καστοριάς. 'Η Έβραϊκή Κοινότητα δέχτηκε για νά τον προσλάβει επί τρία χρόνια ως ραββίνου της: 1) Νά καταβάλει τά έξοδα του ταξιδιού του από τά Τρίκαλα ως τη Καστοριά, διαρκείας τριών ήμερών και τη μίσθωση καραβανίου προς μεταφορά των άποσκευών του, 2) ν' άποζημιωθεί ή προσωπική του φρουρά από όλοφύρου, 3) νά του καταβάλλεται έτήσιος μισθός από 15 χιλ. άσπρα, δηλαδή 7.500 χρυσά φράγκα, 4) Νά του δίνουν 15 καρβέλια ψωμί έβδομαδιαίως και τέλος 5) ποσότητα τό χρόνο!

Ό 'Αλμέτρ είχε ένδιατρίψει στις Γραφές και θεωρόταν σοφός και σεβαστός μεταξύ των λογίων της Θεσσαλονίκης, που τον γνώριζαν καλά.

Όταν ό 'Αλμέτρ έφυγε από την Καστοριά γι' άλλη σπουδαιότερη θέση ως ραββίνος, προσελήφθη από την 'Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριά ό Σολομών Μεβοράχ, ό όποιος είχε φήμη άρίστου ρήτορα. Ό Μεβοράχ ήταν γνώστης των ραββινικών καθηκόντων, καλής μορφώσεως και είχε μελετήσει τό Ταλμούδ.

Άλλά στην ίδια Κοινότητα της Καστοριάς έτυχε νά υπηρετησουν και πολλοί άλλοι μορφωμένοι ραββίνοι. Οι πιά πολλοί από αυτούς προέρχονταν από τη διακεκριμένη οικογένεια ντέλ Μάγιο. 'Η οικογένεια αυτή, ίβηρικής καταγωγής, λέγεται πώς προερχόταν από τό χωριό Μάουγια της Βαρκελώνας. Ένας άπόγονος της ίδιας οικογένειας — ό Μωυσής ντέλ Μάγιο, που έζησε τό 17ο αιώνα, θεωρόταν πολύ μορφωμένος ταλμουδιστής κι άρχηγός νέας ραββινικής δυναστείας. Τούτον διαδέχθηκε ό γιός του Χεμάγιό τό 1657, ύστερα από μία χαρακτηριστική σύμβασή του με την 'Ισραηλιτική Κοινότητα της Καστοριάς, που έχει περίπου ως εξής. «'Ημεῖς οι προεστοί των 'Ισραηλιτών της Καστοριάς δεχόμεθα τον ευγενή Χεμάγια ντέλ Μάγιο υιόν του Μωυσέως ως πνευματικόν μας άρχηγόν και ήγήτην των ψυχών μας. Νά είναι δικαστής εις όλας τάς άστικές και

ποινικές υποθέσεις μας, νά εκδίδη τάς αποφάσεις του συμφώνως προς τό δίκαιον και την ίσότητα, ακολουθών την φωνήν της συνειδήσεώς του. Δηλούμεν ότι δέν θά προσβάλλωμεν τάς αποφάσεις του, άλλ' αυτά θά ώσι δι' όλους μας ύποχρεωτικά, ως όρίζει ό Μωσαϊκός Νόμος...»

Κατά τό 1688 ή Καστοριά δέχεται νέο κύμα προσφύγων από Έβραίους της Ούγγαρίας και του Βελιγραδίου. Σ' αυτά τά χρόνια, επί σουλτάνου Σουλεϊμάν του Β', ξέσπασε πόλεμος Ούγγαρίας — Τουρκίας μ' αποτέλεσμα ό τουρκικός στρατός ν' άπωθηθεί νοτιότερα του Βελιγραδίου, που έπεσε στά χέρια των Ούγγρων την 6 Σεπτεμβρίου 1688.

Μερικοί από τους Έβραίους του Βελιγραδίου, που συνδέονταν με τους δικούς μας της Καστοριάς, ήρθαν κατ' ευθείαν στην πόλη μας σαν πρόσφυγες και πολλοί άλλοι ήρθαν άργότερα μέσω Βερατίου 'Αλβανίας. Στό Βεράτι είχαν συγκεντρωθεί πολλοί Έβραίοι πρόσφυγες από τό Βελιγράδι και την Αϋλωνα, που είχαν βομβαρδιστεί με τό ναυτικό τους οι Βενετοί τό 1670. Ένα πλήθος Έβραίων λιμοκτονούσε τότε στό Βεράτι, όπου κάποιοι ψευδοπαίστες τους, ό Σαββατάι Σεβή, ίδρυσε μία καινούργια Ιουδαϊκή αίρεση. 'Η αίρεση βρήκε πρόσφορο έδαφος διότι, λόγω της φτώχειας και των πρωτόγονων μεθόδων καταπολεμήσεως των άσθενειών, ξέσπασε κατά τά έτη 1670 και 1671 μία πρωτοφανής έπιδημία πανώλης (πανούκλας). Οι κάτοικοι του Βερατίου πέθαιναν κατά δεκάδες κάθε μέρα. Τότε φεύγοντας πανικόβλητοι μπροστά στό φάσμα της πανούκλας έμφανίστηκαν στην Καστοριά οι πρώτοι από τό Βεράτι Έβραίοι πρόσφυγες. Φαίνεται πώς μαζί τους ήρθε και τό μικρόβιο της φοβερής άρρώστιας. Δέν άργησε κι ή πανούκλα ξαπλώθηκε στην περιοχή της Καστοριάς κατά τρόπο άπειλητικό. Άρχισε κι έδω νά πεθαίνει ό κόσμος... Οι πλουσιότεροι Καστοριανοί με καράβια, καραβάνια κι άμαξες έφευγαν με πρώτη ευκαιρία, έγκαταλείποντας πίσω τους τά πάντα, ενώ στην Καστοριά ή πανούκλα καταπολεμόταν με ύποτυπώδη αντίδραστικά μέτρα. Μερικά χρόνια μετά, και συγκεκριμένα τό 1709, όπως αναφέρει ένας παλιός χρονικογράφος Ιερωμένος σέ σημείωσή του γραμμένη σ' ένα άρχαιο συναξάριο της έκκλησίας Παναγίας Ρασσιώτισσας (Καστοριάς), ένας φοβερός σεισμός συγκλόνησε την Καστοριά και σχεδόν την κατέστρεψε έξ όλοκλήρου. Τό γκέττο (έβραϊκός μαχαλάς) μεταβλήθηκε σ' άμορφο σωρό έρείπιών... Χριστιανοί κι Έβραίοι καταφεύγουν στά βουνά που είναι καλυμμένα με άφθονο και πυκνό χιόνι. Τότε ένσκηπτεί πάλι ό καραδοκών έχθρός: 'Η πανούκλα, που είχε παρουσιάσει κάμψη, ξαναπαρουσιάζει έξαρση! Άμέτρητα τά θύματα θάβονται πρόχειρα στους καταυλισμούς (Κρεπενή - Φούρκα - Βίγλα).

Στίς 7 Δεκεμβρίου 1719, όπως αναφέρει ό Έβραϊος χρονικογράφος Άβεσσαλώμ Κοέν, μία μεγάλη πυρκαϊά καταστρέφει στό γκέττο (που είχε ξανακτισθεί ύστερα από τους σεισμούς) όλα τά σπίτια και τίς τρεις συναγωγές.

Τό 1742 κατά παράξενη σύμπτωση στό γκέττο πέφτει μία πρωτοφανής βροχή: Άργιλώδη λασπονέρια, που χαρακτηρίσθηκαν τότε κακοσημαδιά...

Τό 1780 εμφανίζεται στό γκέττο έπιδημία χολέρας, τό μικρόβιο της όποιας απέδωσαν φανατικοί σέ κάποιο νεαρό Έβραίο μετανάστη που είχε έρθει από την Αϋλωνα. Τότε οι τουρκικές άρχές ύποχρεώνουν όλες τίς έβραϊκές οικογένειες νά έγκατασταθούν ως άπόβλητες σέ μία έξοχική καμπία περιοχή, σημερινό θέρετρο, — την Κρεπενή. Έκει πολλοί πεθαίνουν και θάβονται έπιτόπια, γιά ν' άνασύρονται ακόμα και σήμερα σκελετοί κατά τά βαθιά όργώματα της γής. Τό 1785 ξανακαίεται τό γκέττο κι όπως τά σπίτια του είναι χτισμένα τό ένα κοντά στό άλλο οι καταστροφές είναι φοβερές.

Τά έπανελημμένα πλήγματα της μοίρας των Έβραίων

τῆς Καστοριάς, εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα νά χαλαρώσουν τὰ ἦθη τους, νά ἐλαττωθεῖ ἡ προσήλωσή τους στίς παραδόσεις καί τούς νόμους τῆς φυλῆς τους καί νά παρατηρηθοῦν ὄχι λίγα κρούσματα ἀπειθαρχίας στούς κανονισμούς τῆς Κοινότητος.

Πρῶτο μέτρο πού ἔλαβαν οἱ προεστοί τους ἦταν ἡ παρεμπόδιση, μέ κάθε θυσία, τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως καί ἡ ἔνταση τῆς μορφώσεως τῶν νέων βλαστῶν τῆς ράτσας τους. Ἰδρυσαν σχολεῖα ὀργάνωσαν λουτρά, συσσίτια καί φιλανθρωπικό Ταμεῖο.

Κατόπιν ἐφάρμοσαν τὸ ASKAMOTH (διάταγμα) τοῦ ραββινάτου Θεσσαλονίκης, πού θέσπισε πρὶν 140 χρόνια νά γίνεται κάθε γάμος παρουσία 10 τουλάχιστον ὁμοθρήσκων καί δύο ραββίνων. Ἀφορμὴ σ' αὐτὴ τὴν ὑπαναχώρηση τῶν Καστοριανῶν Ἑβραίων ἔδωσε ἓνα μεγάλο σκάνδαλο, πού ἐγίνε στὴν Καστοριά τὸ 1710. Τῇ χρονίᾳ ἐκείνῃ ἀπεβίωσε στὴ Καστοριά κάποιος Ἀβραάμ Ἀλμπάλλα, ἀφήνοντας μιὰ τεράστια περιουσία, ἀλλὰ κι ὀρφανὴ ὅσο κι ἀπροσπάτευη τὴ δεκάχρονη κόρη του Σάρρα. Αὐτὴν τὴ ἀπροσπάτευη παιδοῦλα ἔβαλε στοῦ μάτι νεαρὸς ἀνεργὸς ἀλητεύων, ὁ Ἀβραάμ Κοέν, πού καραδοκῶντας ἓνα μεσημέρι μέ μιὰ ἀνθοδέσμη στοῦ χέρι κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρό της, τῆς πρότεινε νά κατεβεῖ γιὰ νά... παίξουν... Ἀνύποπτο τὸ κοριτσάκι κατέβηκε καί τὴν ὥρα πού ἀπὸ τὸ σοκάκι περνοῦσαν δύο μάρτυρες Ἑβραῖοι τῆς ἔδωκε τὸ μπουκέτο λέγοντας τὴν καθιερωμένη φράση τοῦ τυπικοῦ: «Μέ τοῦτο σέ καθιστῶ δική μου!...». Οἱ Ἑβραῖοι, πού ἦταν αὐτόχθονες, δέν χρησιμοποιοῦσαν δαχτυλίδι — ἔθιμο καθαρὰ εὐρωπαϊκὸ — ἀλλὰ δίνοντας ἓνα ὀποιοδήποτε ἀντικείμενο «ἐδεναν» ἓνα ἄτομο μέ ὑποχρέωση ἀνάλογη μέ τὸ σύγχρονο «γίναντες»... Ἀρκοῦσε ἡ μαρτυρία δύο ἀτόμων πού εἶδαν τὴ σκηνὴ γιὰ νά ἐπικυρωθεῖ ὁ γάμος. Ἡ ὑπόθεση αὕτῃ ἐφθασε στοῦ Ἀνώτατο Ἑβραϊκὸ Δικαστήριο (Μπέθ Ντίν), ὅπου ὁ δρᾶστης ἐπικαλέσθηκε τὴν ἀπαραβίαστη διάταξη τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καί κέρδισε τὴ νύφη καί τὴν τεράστια περιουσία.

Ὁ 19ος αἰώνας κύλησε σχεδὸν ἀδιατάραχος γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῆς Καστοριάς, πού ζοῦσαν εἰρηνικά καί ἡσυχὰ μέ τοὺς Χριστιανοὺς καί Τούρκους συμπολίτες τους.

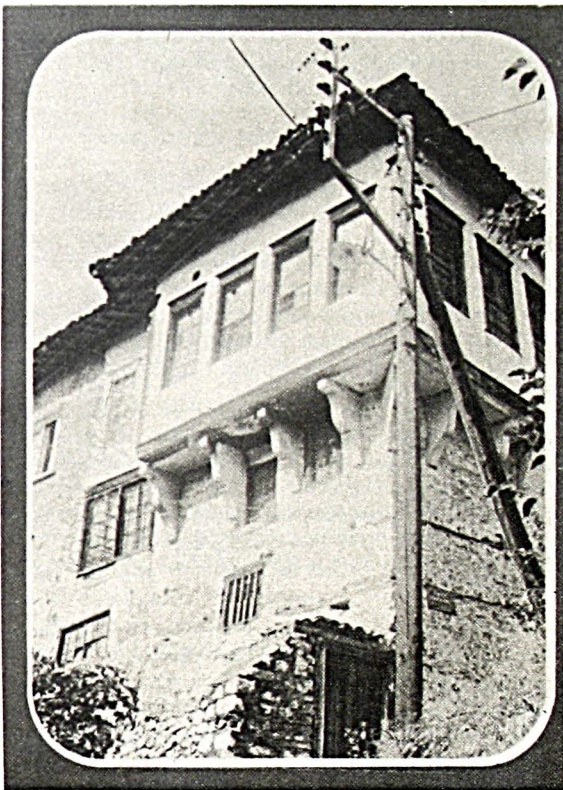
Ἐτσι φιλήσυχους ἐμπορευόμενους καί εἰρηνικοὺς τεχνίτες τοὺς βρῆκε ἡ αὐγὴ τοῦ 20οῦ αἰώνα κι ἀργότερα ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Καστοριάς μας, τὴν ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ — 11 Νοεμβρίου 1912.

Ἡ ἐλληνικὴ Διοίκηση ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐλευθέρως ζωῆς σεβάστηκε τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, τὰ ἦθη καί ἔθιμα τῶν Ἑβραίων τῆς Καστοριάς. Τούς προστάτευαν οἱ νόμοι, ὅπως ὅλους τοὺς Ἕλληνες πολίτες, κι οἱ Καστοριανοὶ Ἑβραῖοι μόνο εὐγνωμοσύνη ἤμποροῦσαν νά τρέφουν γιὰ τὴ φιλόνομη Καστοριά καί τὴ μεγάλῃ της Μητέρᾳ, τὴν ἀθάνατῃ καί μεγαλόψυχῃ Ἑλλάδα!

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Καστοριάς τὰ τελευταῖα πρὸ τοῦ πολέμου χρόνια διαδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στὴν ἐμπορικὴ καί κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλεώς μας.

Ἀρχῶν συντηρητικῶν μέ πατριαρχικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἰδέα τῆς οἰκογενείας, τοῦ νοικοκυριοῦ καί τῆς τιμῆς, ὑπῆρξαν πρότυπα καλῶν οἰκογενειαρχῶν, νομοταγῶν καί φιλήσυχων πολιτῶν κι ἐμπόρων πού τοὺς ἀρκοῦσε τὸ μικρὸ κέρδος. Δέν ὑπάρχει παλαιὸς Καστοριανὸς πού νά μὴ θυμᾶται πόσο καλὸβόλοιο, συγκαταβατικοὶ στίς συναλλαγές τους, ὑποχρεωτικοτάτοι καί φιλότιμοι στοὺς πελάτες τους ὑπῆρξαν οἱ Ἑβραῖοι μας. Στὴν κατανάλωση τὸ κέρδος!... αὐτὸ ἦταν τὸ δόγμα κι ὄχι κενὸς λόγος γιὰ τὸν Ἑβραῖο ἐμπορο. Πολλὰ διδαχθήκαμε οἱ Καστοριανοὶ ἀπὸ τὸν τρόπο

Παλιὸ ἑβραϊκὸ ἀρχοντικό.

τοῦ ἔντιμου, τοῦ συντηρητικοῦ ἐμπορίου, πού ὑπῆρξαν μαέστροι.

Ἀλλὰ καί ἡ συμπάθεια τῶν Χριστιανῶν Καστοριανῶν ἐκδηλωνόταν πάντοτε πλοῦσια, ἀνεπιφύλακτῃ κι αὐθόρμητῃ γιὰ τοὺς Ἑβραίους φίλους τους. Σπάνια — σπανιότατα Ἑβραῖος πῆγαινε στὰ δικαστήρια Χριστιανὸν συμπολίτη του γι' ἀπάτη κι ἀδικία. Ἀπλοῦστατα γιατί περιπτώσεις τέτοιες δέν παρουσιάστηκαν ποτὲ ἢ τουλάχιστον ἦταν ἐλάχιστες.

Δέν ὑπῆρξαν λίγοι ἀπ' τοὺς Ἑβραίους τῆς Καστοριάς πού ἡ ἐλληνικὴ πατρίδα τοὺς ἀναγνώρισε σάν ἐπιστήμονες, τοὺς ἔκανε ἐφ. ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ, τοὺς διόρισε δημοσίους ὑπαλλήλους καί τοὺς ἐμπιστεύθηκε ὅ,τι καί τ' ἀκολουθοῦντα τὴ χριστιανικὴ πίστη παιδιὰ της. Κι οἱ Ἰσραηλίτες, ὅμως, συμπολίτες μας φάνηκαν ἄξιοι αὐτῆς τῆς ἐμπιστοσύνης πάντοτε καί τίμησαν τὸ δνομα τῆς ξακουσμένης Καστοριάς. Πολλοὶ πολέμησαν ἥρωικά καί τραυματίσθηκαν.

Μέ ὄχι λίγη συγκίνηση ὁ γράφων ἀναπολεῖ κάποια δραματικὴ σκηνή, στὴν ὁποία βρέθηκε μάρτυρας, ὅταν κατὰ τὴν ἀνοίξη τοῦ 1946 διοικοῦσε λόχο τοῦ 567ου Τάγματος Πεζικοῦ στοῦ ὕψωμα πού χωρίζει τὴ Δοῖράνη ἀπ' τὸ παραμεθόριο χωριὸ Ἀκρίτας. Εἶχε ἐπισκεφθεῖ τότε τὸν τάφο τοῦ μονακρίβου παιδιοῦ της, πού ἦταν θαμμένο πλάι σ' ἄλλα χριστιανικὰ μνήματα σ' ἐρημικὸ νεκροταφεῖο κοντὰ στὸν καταυλισμό, μιὰ ἡλικιωμένη γριοῦλα Ἰσραηλίτισσα, καταγόμενῃ ἀπ' τὴν Καστοριά καί παντρεμένη στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ πόλεμος χώρισε τὸ σπίτι της. Αὐτὴ βρέθηκε στοῦ Παρίσι κι ὁ γιὸς της φαντάρος στὴ Δοῖράνη. Ἐκεῖ, στὴ μάχη τῶν φυλακίων κατὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν κράτησε τὰ γερμανικὰ τάνκς μ' ἓνα πολυβόλο γι' ἄρκετὴ ὥρα, ὅπου νά συμπτυχθεῖ ἡ ὑπόλοιπη δύναμη τοῦ Φυλακίου καί

τραυματίσθηκε θανάσιμα. Έτσι σακατεμένο τόν άποτελείωσαν οί Γερμανοί μέ κοντακίες, γιά νά τόν θάψουν άργότερα πατριώτες χωρικοί στό νεκροταφείο, πού άναπαύονται οί ήρωες. Μπροστά σέ μία άσπρη μισοχωσμένη πέτρα, πλάι σ' άλλους χριστιανικούς τάφους, έκλαιγε σπαρχαχτικά ή χαροκαμένη Ίσραηλίτισσα μάνα, ένώ σέ στάση εύλαβικής προσοχής, ξεσκούφωτοι, συμμερίζονταν τή θλίψη της οί άνδρες του λόχου...

Καί στόν κοινωνικό τομέα οί Ίσραηλίτες μας δέν ύστερουσαν σ' έκδηλώσεις άξιοζήλευτες κι ύποδειγματικές. Ταχτικά όργάνωναν τελετές, θεατρικές παραστάσεις, χορούς καί διασκεδάσεις καί δέν λησμονούσαν πάντα νά καλούν τίς έπίσημες άρχές καί τούς Χριστιανούς φίλους τους. Δύο άρτια όργανωμένες προσκοπικές ομάδες μόρφωναν τούς νέους τους καί δύο άθλητικοί σύλλογοι — ή Χασμονάμη καί ή Μακαμπή — παρείχαν στή νεολαία τους τήν εύκαιρία νά έπιδίδεται στά σπόρ.

Άπό άπόψεως τοποθετήσεώς τους στά παγκόσμια ρεύματα του Ίουδαϊσμού ήταν διαιρεμένοι (προσόν... φαίνεται έλληνικής προελεύσεως!). Οί μισοί άνήκαν στήν όργάνωση Μπετάρ του Πολωνού στρατηγού Ζαμποτίνσκυ καί οί άλλοι στή Σιών του δόκτορος Βάισμαν. Ός γνωστόν ό Ζαμποτίνσκυ ήταν ύποστηρικτής της δυναμικής πολιτικής γιά τήν ίδρυση Ίσραηλινού κράτους, ένώ ό Βάισμαν ήταν μετριοπαθής.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ — ΗΘΗ — ΕΘΙΜΑ

Στήν πόλη μας δέν παρατηρήθηκε σ' εύρεία κλίμακα — όπως άλλου — τό φαινόμενο έπιμυξιών Χριστιανών κι Έβραίων, ίσως λόγω παρουσίας ένός άμφίρροπου πουριτανισμού. Παλιότεροι συμπολίτες μας λίγες άνέφεραν περιπτώσεις πού Έβραιοπούλες της Καστοριάς πήραν Χριστιανούς καί βαπτίσθηκαν.

Χωρίς νά υπάρχουν φανερές ή χτυπητές αντίθέσεις, κυκλοφορούσαν καί λογής λογής άνόητες προλήψεις είς βάρος του έβραϊκού στοιχείου σάν έκείνη π.χ. σύμφωνα μέ τήν όποία οί Έβραίοι όρισμένες μέρες του χρόνου... έπιναν άνθρώπινο αίμα πού συγκέντρωναν ρίχνοντας στά «βελόνια, κλεμμένα χριστιανόπαιδα!...» 'Η ήλίθια αύτή πρόληψη άποτελεί μίμηση είδωλολατρικής κατηγορίας, όμοιας μ' έκείνη πού είχε έξυφανθεί κατά τήν έποχή του Άντωνίνου, αυτοκράτορα της Ρώμης, ότι τάχα οί Χριστιανοί τά βράδια έστηναν «Θυέστια δείπνα» κατά τά όποία έτρωγαν τίς σάρκες σφαγμένων άλλοδόξων!... Τό βέβαιο είναι πώς ή κατηγορία αύτή των «βελονιών» στηρίχθηκε σέ κάποια έγκαταλειμμένη σήμερα δοξασία των Έβραίων, κατά τήν όποία στό άέναο γύρισμα του Τεκουφά (χρονικού κύκλου) κι άκριβώς στίς στιγμές των ήλιοστασίων — ίσημεριών (Νισσάν, Ταμούς, Τιούρι καί Τεβέτ) πέφτουν σταγόνες αίματος στά καθαρά νερά. Άντίθετα, όμως, άπ' ότι τούς άποδίδονταν οί Έβραίοι στίς μέρες αυτές άπόφευγαν, ιδιαίτερα στό Τεκουφάν — Νισσάν, κάθε τί πού θύμιζε θυσίες, μέριμνες, φροντίδες, μαγείρεμα κ.λπ. Γι' αυτό παρασκεύαζαν τά γνωστά μας μπουγίκιους — κουλάτσια, δέν άναβαν φωτιές καί δέν έπιαναν χρήματα.

Άλλη μία περίεργη δοξασία ήταν ή είδική προσευχή τους, ή λεγόμενη Καδός, σύμφωνα μέ τήν όποία κάθε παιδί μπορούσε, άπαγγέλλοντάς την κάθε μέρα, ν' άπαλλάξει τήν ψυχή του πεθαμένου του γονιού γιά ένδεκα μήνες τό χρόνο άπ' τά δεινά της κόλασης.

Λαός άπό τή φύση του μυστικοπαθής καί συναισθηματικός άπόφευγε τά πολλά γλέντια καί τίς έντονες διασκεδάσεις. Σ' αυτό, έκτός της ψυχοσύνθεσής του, πιθανόν νά έπηρέαζε καί ή παρουσία κάποιου έξόφθαλμου, πολλές φορές, όργανικού έκφυλισμού, όφειλόμενου στους συχνούς

γάμους μετά στενών συγγενών. Οί παρατηρούμενες αίμομιξίες, καταδικαζόμενες σήμερα άπ' τή σύγχρονη έπιστήμη της εύγονικής, είχαν σάν άποτέλεσμα νά παρουσιάζονται δυσανάλογα ποσοστά, σέ σχέση μέ τόν πληθυσμό τους, περιπτώσεων έπιληπτικών, ήλιθίων, ύστερικών κ.λπ. Γι' αυτό είναι άσήμαντη ή παραγωγή τους σέ τραγούδια, θρύλους, άνέκδοτα, παροιμίες, παραμύθια, ό,τι δηλαδή συνθέτει τή λαογραφική όμορφιά της ζωής ένός άριθμού ανθρώπων.

Ένα τραγουδάκι τους όμορφο, μά συγκρατημένο σ' έξαρση καί χαρακτηριστικό της έβραϊκής ψυχολογίας, παραθέτω κατωτέρω μ' έλληνικούς χαρακτηρισές χάριν των άγνωστών μου πού ξέρουν τά έβραϊοϊσπανικά:

— Σενιόρα μανά, άσιερκουέζε μάζ άλ λιάδο
κουέ μί φρέγκουλε λιά τρίπα κόν ουν πόκο ντέ ρακί!

— Σενιόρα μανά, μίρε κουέ, ές μορίρ!

— Νόν τε έσπάντες, μί φίτζια κουέ ές παρίρ...

Μί φίτζια πρεσιόζα του νόν τε έσπάντες

Έστο γιά λιό πάζαν ι λιά πινσέζας.

Έστο κουιέν λιό κουλά;

Έλ κουμισιού - καπού, κουέ νόν σέρα λιά πουέρτα...

Λιά κουμμάδρε βιένε έ τόμερ μιζούρας

άλλιά νόβια λιά τόπα κόν ούνα κριατούρα.

Άλ κουιρέζ, πόρ βός κορτάδ λιά φασιντούρα

Άλ νόθιο ντεσίλντε κουέ μέρκιε ούνα κούνα...

Τό παραπάνω τραγουδι, κατ' έλεύθερη μετάφρασή μου έχει ως έξής:

Άκου γιαγιά καλότυχη

Μου τρίβεις μέ ρακή τή μέση μου γερά;

Κύττα γιαγιά πού θάνατος ύπάρχει

κι ή κόρη σου έτοιμάζει μία χαρά.

Ό τιμημένη κόρη μου, έσύ νά μή φοβάσαι!

αυτό τό κάνουν πρίγκηπες κι άρχόντοι

κι όλοι μας κι έσύ καί όποιος νάιναι,

μονάχα φταίγουνε του γείτονα οί πόντοι!

Όταν ή μαμή σιμώνει μέ μεζούρα

τή νύφη τήν εύρίσκει μέ μικρό...

Φασκίες τώρα θέλω κι όχι κούρα

καί στό γαμπρό, πές πώς κούνια καρτερώ!

Τό τραγούδι αυτό, κι άλλα παρόμοια, τόλεγαν στίς βεγγέρες καί στά Γκαράσσια (έβραϊκα καρναβάλια) του Μαρτίου.

ΓΕΝΙΚΑ — ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Οί Έβραίοι της Έλλάδος καί μέ αυτούς βεβαίως καί οί της Καστοριάς συμμερίσθηκαν άνάλογα τίς έθνικές μας περιπέτειες καί συνέβαλαν κι αυτοί στήν άνάπτυξη της χώρας.

Θά ήταν παράλειψη νά μήν αναφέρω έδώ τούς ήρωικούς άγώνες του 50ου Συντάγματος Πεζικού Θεσσαλονίκης, πού ήταν επανδρωμένο μέ Ίσραηλίτες καί τήν ήρωική θυσία του γενναίου συνταγματάρχη Μορδοχαίου Φριζή, πού έπεσε τό 1940 γιά τήν άθάνατη πατρίδα μαζί μ' άλλους 613 όμοθρήσκους του.

Δέν ύπάρχει μορφωμένος Έλληνας πού άγνοεί τό όνομα του μεγάλου Νεοέλληνα ποιητή — του Γιώσεφ Έλιγιά άπό τά Γιάννενα — τό ποιητικό έργο του όποίου θαύμασε κι άναγνώρισε ό έθνικός ποιητής Κωστής Παλαμάς. Ό Έλιγιά ύπήρξε μέγας μέσα στίς μεγάλες φυσιογνωμίες του σύγχρονου έλληνικού πνεύματος καί άν ό πρόωρος θάνατός του δέν στερούσε τά νεοελληνικά γράμματα άπ' έναν άρρενωπό σμιλευτή του στίχου, ή έλληνική γραμματολογία θάχε πολλά νά ώφεληθεί άπό τόν άθάνατο τραγουδιστή της Παμβώτιδας καί τό δημιουργό των ύμνων της «Ρεβέκας».

Άλλά καί στή φριχτή έξορία τους — στά στρατόπεδα της

Γερμανίας — δέν λησμόνησαν οἱ δυστυχισμένοι Ἰσραηλίτες τῆς Ἑλλάδας τὴ μεγάλη μάνα, πού τοὺς εἶχε μέ τόσο σποργὴ στὴν ἀγκαλιά της, τὴ μάνα πού τρέφει ἡρώες κι ὀρθώνει Παρθενῶνες!

Ὅταν στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1944 στὸ στρατόπεδο Μπίρκενάου ἔμαθαν οἱ Ἑλληνοεβραῖοι πὺς ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἀθήνα, μόνοι αὐτοὶ ἀπ' ὅλους τοὺς συγκροτούμενους ὁμοθησκούς τους κατασκεύασαν ἀπ' τὰ κουρέλια πού φοροῦσαν μιά γαλανόλευκη καὶ μ' αὐτὴν ἐπὶ κεφαλῆς, τραγουδώντας τὸν Ἑθνικὸ μας Ὑμνο ὁρμησαν κι ἔκασαν τὸ ὁμώνυμο κρεματόριο, ἐνῶ δέχονταν βροχὴ τῖς σφαῖρες ἀπὸ τὰ γερμανικὰ πολυβόλα.

Μόνοι αὐτοὶ ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ στοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτες. Κι αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τοὺς στάθηκε πάντα εἰλικρινὴς καὶ σποργικὴ προστάτιδα, ὅταν ἀδούλωτη κι ἐλεύθερη δέν τοὺς ξεχώριζε ἀπ' τὰ ὑπόλοιπα παιδιά της καὶ γιὰ τὴν ἀκόμη καὶ στὶς δύσκολες ὥρες τους, ὕψωσε τὸ ἀνάστημά της στὸν κατακτητὴ. Εἶναι πρὸς αἰῶνια περηφάνεια τῶν Ἑλλήνων ὅτι μόλις ἀνακοινώθηκαν τὰ πρῶτα ἀντιεβραϊκὰ μέτρα τῶν Γερμανῶν συγκροτήθηκε στὶς 23-3-1943 στὴν Ἀθήνα μεγάλη ἐπιτροπὴ διαμαρτυρίας ἀπὸ καθηγητὲς πανεπιστημίων, ἀκαδημαϊκοὺς, λογίους, ἐκπροσώπους τῶν Ἐπιμελητηρίων τῆς χώρας, ἐπαγγελματικῶν ὁμοσπονδιῶν κλ.π. μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν ἀείμνηστο Δαμασκηνό, ἡ ὁποία παρουσιάσθηκε καὶ ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν τότε κοὐσίλικ πρωθυπουργό Κων. Λογοθετόπουλο νὰ τοὺς συνοδεύσει νὰ διαμαρτυρηθοῦν στὸ συγνὸ στρατηγὸ Στρόπ, Γερμανὸ ἀνώτατο διοικητὴ τῶν δυνάμεων κατοχῆς, γιὰ τὴν προγραμματισμένη ἀνήκουστη θηριωδία ἐναντίον νηπίων, γερόντων, γυναικῶν, ἀθῶων κι ἀνυπόπτων πολιτῶν. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιτροπὴ ἐπανελημμένα παρουσιάσθηκε στοὺς Γερμανοὺς καὶ ζήτησε τὴν ἄρση τῶν βάρβαρων μέτρων, ἐνθαρρύνοντας, παράλληλα τὴν ἔκδοση ιατρικῶν ταυτοτήτων σ' Ἑβραίους ἀπὸ ὀρισμένα ἀστυνομικὰ τμήματα.

Ὑπάρχει κάποια στενὴ σχέση στὴν ἱστορία καὶ τὴ μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μέ τοὺς Ἰουδαίους. Στὸν τελευταῖο πόλεμο Ἕλληνες κι Ἑβραῖοι ἔδωσαν, ἀναλογικὰ μέ τὸν πληθυσμὸ τους, τὸ μεγαλύτερο φόρο αἵματος. Οἱ φανατικότεροι ἀντισιμίτες: Ἀρθούρος Γκομπινώ, Ἐδουάρδος Ντρυμὼν, Ὄττο Βίσμα, Σταϊκερ καὶ Χίτλερ ὑπῆρξαν ταυτόχρονα καὶ φανατικοὶ μισέλληνες.

Οἱ δύο αὐτοὶ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς Μεσογείου μποροῦν νὰ περηφανεύονται σήμερα. Ὁ ἑλληνικὸς γιὰ τὸ ἔδωκε στὸν κόσμον τὴ φιλοσοφία, τὴν τέχνη, τὴν αἰσθητική, τοὺς ὠραίους θρύλους καὶ τὸ παράδειγμα πὺς πρέπει κανεὶς νὰ μύχεται γιὰ τίς ἰδέες του καὶ νὰ πέφτει δοξασμένος. Ὁ Ἰσραηλιτικὸς, γιὰ τὸ ζωντάνεψε τοὺς θρύλους, ὕψωσε τὴν παρουσία του σάν παραπέτασμα στὴ βάρβαρη Ἀνατολή καὶ χάρισε στὴν ἀνθρωπότητα τὸ Χριστιανισμό, πού μπόρεσε καὶ ξαπλώθηκε γρήγορα παντοῦ, ὅπου ἔπεφτε εὐεργετικὸ, ρωμαλεὸ καὶ πλούσιο τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΒΡΑΑΜ ΜΟΛΧΟ: L' Histoire des Israelites de Kastoria.
ΚΑΜΠΕΛΗ ΙΣΑΑΚ: Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑβραίων
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΛΑΤΑ: Ἡ δρᾶση του ὑπὲρ τῶν Ἰσραηλιτῶν
Ζακύνθου

ALL MARRAUL: The Talmoud Teste by Srripture
Διάφορα ἄρθρα καὶ μελέτες, καθὼς προφορικὴ παράδοση,
ἀφηγήσεις κ.λπ.

ΝΤΡΟΠΗ! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντίδραση στὶς ἀντιεβραϊκὲς διακηρύξεις:

Τονίζει ὁ ποιητὴς Ν. ΔΑΝΔΗΣ

Ὁ ποιητὴς κ. Νίκος Δανδῆς, μέλος τοῦ ΔΣ τῆς «Ἑταιρείας Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Πειραιᾶ» καὶ γεν. γραμματέας τοῦ Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Π. Φαλήρου, ἔστειλε πρὸς τὴν Ἰσραηλιτικὴ Κοινότητα Ἀθηνῶν, τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

«Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν κατάπληξη καὶ τὴν ὀργή μου γιὰ ἓνα δυσάρεστο γεγονός πού συνέβη στὸ Ἡρώδαιο, στὶς παραστάσεις τῆς «Ἀγίας Ἰωάννας» τοῦ Μπέρναρ Σῶ.

Συγκεκριμένα, σέ μιά σκηνὴ τοῦ ἔργου, ὁ εἰρων Ἰρλανδὸς συγγραφέας, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὁ ἀντισιμιτισμὸς καλλιεργεῖται ἀπὸ τὴ μισαλλόδοξη ἀκροδεξιά, τοποθετεῖ στὸ στόμα τοῦ πιδ ἀντιδραστικοῦ κι ἀσυμπαθοῦς προσώπου τοῦ ἔργου του μιά ἀντιεβραϊκὴ διακήρυξη: «Μακάρι νὰ μπορούσα νὰ ἐξαλείψω ὅλους τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὴ Χριστιανοσύνη».

Κι ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς ὅτι ὁ λόγος τοῦ ἀδογμάτιστου σοσιαλιστῆ συγγραφέα θὰ λειτουργοῦσε πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, τὰ πράγματα ἐξελίχθηκαν διαφορετικά. Ἐνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς θεατῶν τῆς παράστασης ἔσπευσε νὰ χειροκροτήσῃ τὴν ἀντιεβραϊκὴ διακήρυξη.

Ἐμεῖνα ἐμβρόντητος. Δέν μπορούσα νὰ τό πιστέψω. Δέν μπορούσα ν' ἀντιδράσω. Ψέλισα ἓνα «Ντροπή» πού χάθηκε μέσα στὸ θόρυβο τῶν χειροκροτημάτων. Μιά ἄγνωστη κυρία δίπλα μου, πού ἀντελήφθη τὴν ἀντίδρασή μου, γύρισε καὶ μοῦ εἶπε: «Μὰ δέν καταλαβαίνουν πὺς χειροκροτοῦν τὸ Νταχάου καὶ τὸ Ἀουσβιτς;»

Ἡ παράσταση συνεχίστηκε χωρὶς κανένα ἄλλο ἐπεισόδιο. Κι ὅταν τέλειωσε κι ὁ κόσμος προχωροῦσε πρὸς τὴν ἐξοδὸ, ἄκουες σχόλια, ὄχι μόνο γιὰ τὴν παράσταση, μὰ καὶ γιὰ τὸ συμβάν. «Ἄν ζοῦσε ὁ Γκαϊμπελς, θὰ ἔτριβε τὰ χέρια του ἀπὸ χαρά», εἶπε ἓνας ἡλικιωμένος κύριος.

Εἰλικρινά μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξηγήσω πού ὀφείλεται αὐτὴ ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐμφάνιση τοῦ ρατσισμοῦ στὴ χώρα μας. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς καὶ οἱ συντηρητικοὶ καὶ οἱ προοδευτικοὶ Ἕλληνες βοήθησαν ὅσο μπορούσαν τοὺς Ἑβραίους. Καὶ οἱ ἀντάρτες στὰ βουνὰ καὶ ὁ Ἄγγελος Ἐβερτ διέσωσαν πολλοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὰ νύχια τῶν ναζί. Ποιὸς καταράστηκε τὴ φυλὴ μας; Ποιὸς προσπαθεῖ νὰ τὴν μολύνει μέ τὴ λέπρα τοῦ ἀντισιμιτισμοῦ;

Ἐγώ, βεβαίως, δέν μπορῶ νὰ ἀπαντήσω σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Μόνον οἱ μουσικὲς ὑπηρεσίες τοῦ κρά-

Ἀπονομή βραβείων σέ ἐκθέσεις σέ μνήμη Ἀσέρ Μωυσῆ

Στό Πνευματικό Κέντρο τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Ἀθηνῶν ἔγινε ἡ τελετή τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων τοῦ προκηρυχθέντος διαγωνισμοῦ ἀπό τό Σύλλογο Κυριῶν «Μπενότ Μπερίτ» σέ μνήμη Ἀσέρ Ρ. Μωυσῆ, μέ θέμα: «Νά ἀκοῦς, παιδί μου, τή συμβουλή τοῦ πατέρα σου καί νά μήν ἀπορρίπτεις τή διδασκαλία τῆς μητέρας σου»

Τήν ἐκδήλωση, πού παρακολούθησε πολὺς κόσμος, ἀνοίξε μέ ἕναν σύντομο χαιρετισμό ὁ πρόεδρος τῆς «Μπενότ Μπερίτ» Κα Βικτωρία Χαΐμη, ἡ ὁποία ἀναφέρθηκε καί στό ἔργο καί τήν προσωπικότητα τοῦ δειμνήστου Ἀσέρ Μωυσῆ. Ἀκολούθησε ἡ παρουσίαση τοῦ θέματος τοῦ ἐπόμενου διαγωνισμοῦ «Ὁλοκαύτωμα». Οἱ μαθητές καί οἱ μαθήτριες τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ἀθηνῶν, ὑπό τήν καθοδήγηση τῆς κ. Λίνα Ἑρρέρα, ἔκαναν μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα παρουσίαση τοῦ νέου θέματος καί ἀνέλυσαν τά γεγονότα πού ὁδήγησαν στήν τραγωδία τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Κατόπιν τό λόγο ἔλαβε ὁ ραββῖνος κ. Ἡλίας Σαμπετάι, ὁ ὁποῖος ἀναφέρθηκε στοὺς λόγους πού ἐπιβάλλουν τή διδασκαλία καί τή μελέτη τοῦ Ὁλοκαυτώματος.

Ἐφέτος ὁ ἀριθμός συμμετοχῆς μαθητῶν καί μαθητριῶν ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλη χρονιά. Μεταξύ δέ τῶν ἐκθέσεων πού ὑποβλήθηκαν ἦσαν πολλές ἱσάξεις. Σύμφωνα μέ τήν ὁμόφωνη ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀπονομῆς Βραβείων σέ μνήμη Ἀσέρ Μωυσῆ — ἀποτελουμένης ἀπὸ τόν ραββῖνο Ἡλία Σαμπετάι, τήν κ. Λίνα Ἑρρέρα καί τήν κ. Βικτωρία Χαΐμη — τά βραβεῖα ἔλαβαν:

- **Α' Βραβεῖο Γυμνασίου:** Ἐβίτα Μιζάν, Σέλλυ Κοέν καί Λέα Ἀράρ — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ὁλοκαύτωμα» (ἐκδοση Γιάντ Βασέμ), «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα» τῆς Φάνια Φενελόν.
- **Α' Βραβεῖο Δημοτικοῦ:** Ζάκ Μπεναρδούτ καί Καρολίνα Ἀλμπάλα — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ὁλοκαύτωμα», «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Β' Βραβεῖο:** Ράσσυ Ματαθία καί Ἀαρών Φελλούς — ἀπὸ 1.000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τῶν βιβλίων «Ἱστορία τοῦ Λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ μέχρι τό 1880» «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Γ' Βραβεῖο:** Σέλλυ Γκιούλη καί Ρόζυ Μιζραχί — ἀπὸ 1000 δρχ. καί ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα».
- **Ἐπαινο Ἐκθέσεως:** Ἀλλαούφ Νταϊζη, Ἀλχανάτη Ντελῖς, Ἀράρ Ἰλάνα, Βενουζίο Ἑρίκος, Ἰεσουά Ἀννέτα, Λεβῆς Ἡλίας, Μανόαχ Μωῦσῆς, Μάτσα Ραχίλ, Μωῦσῆ Ἀλέγρη, Μωῦσῆ Ἀλίνα, Νάχμαν Ἑστερ, Ναχμίας Βίκτωρ, Νεγρίν Ἀλέγρη, Σασών Ἀλβέρτος, Σασών Σουζάνα, Σολομών Ἑστερ, Ταραμπουλούς Ἀλβέρτος, Φελοῦς Τζουλιάννα, Φίς Ἑστερ, Χαζάν Ἑρρίκα, Χατζή Λίνα — ἀπὸ ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου «Ἀναβολή γιά τήν Ὁρχήστρα»

τους μποροῦν νά διαλεκανοῦν αὐτό τό μυστήριο.

Ἐγώ τό μόνο πού μπορῶ νά κάνω εἶναι ν' ἀπειθουνθῶ στοὺς διαφορετικοῦ θρησκευάματος συμπολίτες μου, τοὺς φίλους μου τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος, καί νά τοὺς ζητήσω δημόσια συγγνώμη ἐκ μέρους τῶν ὁμοθρήσκων συμπατριωτῶν μου, πού πρὸς στιγμήν ξέχασαν ὅτι οἱ πατεράδες μας ἔλαβαν μέρος στήν Ἑθνική Ἀντίσταση, ἀκριβῶς γιά νά μή χειροκροτηθοῦν ξανά ναζιστικές θεωρίες:»

תזכו

לשנים רבות

Χαιρετισμός τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου γιά τό 5742

Τό Κεντρικό Ἰσραηλιτικό Συμβούλιο, μέ τήν εὐκαιρία τοῦ νέου θρησκευτικοῦ ἔτους - Ρῶς Ἀσσανά 5742 - ἀπευθύνει πρὸς ὅλους τοὺς ἀδελφούς Ἰσραηλίτες τίς πιδ ἐγκάρδιες εὐχές γιά ὑγεία, οἰκογενειακή χαρά καί εὐτυχία.

ΤΙΖΚΟΥ ΛΕΞΑΝΙΜ ΡΑΜΠΟΤ

Ἀπό τή ζωή
τῶν Κοινοτήτων

Ἡ ἐλληνική συμμετοχή στήν 11η Μακαμπιάδα

Ὅπως κάθε τέσσερα χρόνια, ἔτσι κι ἐφέτος ἔγινε στό Ἰσραήλ ἀπὸ 6-16 Ἰουλίου, ἡ 11η Μακαμπιάδα, μέ συμμετοχή 3.800 ἀθλητῶν ἀπὸ 38 χῶρες ἀπ' ὅλο τόν κόσμο.

Γιά πρώτη φορά ἡ Μακαμπή Ἀθηνῶν ἐκπροσώπησε τοὺς Ἑβραίους τῆς Ἑλλάδας, μέ ὁμάδα στό ἄθλημα τοῦ πίκ - πόγκ. Τήν ὁμάδα ἀπετέλεσαν οἱ Ζάκ Γαβριηλίδης, Ντάριο Γιάχνης, Σάμης Ἑσκιναζής, Σάκης Νεγρίν καί Μάκης Τρεβεζᾶς, μέ προπονητή τόν Νίκο Κωστόπουλο.

(Τό παρακάτω Δελτίο περιλαμβάνει τὰ δημοσιεύματα τῶν τελευταίων τριῶν μηνῶν)

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Πολιτικά Θέματα: Μὲ τίτλο «Ένας ἄλλος τόπος ναζιστικῆς θηριωδίας» γράφουν: «Άγνωστες πτυχές τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας ἔρχονται στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. 36 χρόνια μετὰ τῆς λήξης τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου: ἐγκληματικές πράξεις πού ἔγιναν στῇ βρεταννικῇ νησίᾳ Ἄλντερνυ, στὰ Στενά τῆς Μάγχης, κοντὰ στίς γαλλικές ἀκτές τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Χερβούργου. Στὸ νησάκι Ἄλντερνυ, κατεχόμενο ἀπὸ τὸ γερμανικὸ στρατό, τὸ καθεστῶς τοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ εἶχε ὀργανώσει στρατόπεδο συγκεντρώσεως μὲ κρατούμενους Γάλλους, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, Ὁλλανδοὺς, Βέλγους, Πολωνοὺς, Γιουγκοσλάβους, Ρώσους, Βρεταννοὺς τῆς ΡΑΦ κι ἕναν Κινέζο. Σήμερα ἐλάχιστοι τρόφιμοι τοῦ στρατοπέδου βρίσκονται στῇ ζωῇ, ὅσοι ὅμως ἐπιζοῦν περιγράφουν μὲ μελανὰ χρώματα τοὺς ὁρους διαβιώσεως. Δολοφονίες, ξυλοδαρμοί, βασανιστήρια, ὁ ἀπὸ ἀσφυξία θάνατος ἐνὸς φυλακισμένου μέσα σὲ μπετόν — ἀρμέ καὶ τὸ γκρέμισμα Ἑβραίων πάνω στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἄλντερνυ, καταγράφονται στὸ βιβλίο τοῦ Σολομών Στέκολλ, πού χρειάστηκε 18 μῆνες ἔρευνας σὲ τέσσερις ἡπείρους γιὰ νὰ συγκεντρώσει τὸ ἀποτρόπαιο ὕλικό. Στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἄλντερνυ ἦταν αἰχμαλωτισμένοι ἐπτά χιλιάδες κρατούμενοι. Μολονότι ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς τέτοιου στρατοπέδου τῶν Ναζι σὲ ἀγγλικὸ ἔδαφος ἦταν γνωστὴ στῇ βρεταννικῇ κοινῇ γνώμῃ, δὲν ἀποκαλύφθηκε ποτὲ μέχρι σήμερα τὸ μέγεθος τῶν ἐγκλημάτων. Ὑπάρχει μιά πιθανότητα τὸ βιβλίο τοῦ Στέκολλ νὰ ὑποχρεώσει τῇ βρεταννικῇ κυβέρνησιν νὰ ἀναθέσει σὲ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τῇ συγκέντρωση καὶ δημοσίευσιν ὅλων τῶν στοιχείων γιὰ τὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Ἄλντερνυ καὶ νὰ ἐξηγήσει γιὰ ποιούς λόγους κρατήθηκε μὲ τὴν μυστικότητα ἡ 5χρονη λειτουργία του». (5-6-1981).

Ἀντί: Ἄρθρο τοῦ Μ. Μάτσα γιὰ τὴν «ἐβραϊκὴ Κοινότητα στὰ Γιάννενα» (5-6-1981).

Ναυτικὴ Ἑλλάς: Ὁ Μαρ. Σίμψας, γράφοντας «Περιστατικά ἀπὸ τὴν ἀπόβαση στῇ Νορμανδία — 6/6/1944» σημειώνει ὅτι μέσα στὰ πλοῖα «Ἀρκετοὶ ἐδιάβαζαν τὴ Γραφὴ ἢ ἐδέοντο. Ένας Ἑβραῖος ἀξιωματικὸς τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ, ὁ λοχαγὸς Ἴρνις Γκραίη, ρώτησε τὸν ἱερέα τοῦ τάγματος Κούν, ἂν θὰ ἤθελε νὰ τελέσῃ μιά δέηση γιὰ τὸ λόχο του «πρὸς τὸν Θεό, στὸν ὁποῖο ὅλοι πιστεύομε, καθολικοί, προτεστάντες ἢ Ἑβραῖοι, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἀποστολὴ μας καί, ἂν εἶναι τὸ θέλημά του, νὰ γυρίσωμε ζωντανοὶ στὸ σπίτι μας». Φυσικὰ ὁ Κούν δὲν ἔφερε ἀντίρρηση καὶ ἡ προσευχὴ ὑπῆρξε ἀπὸ τῆς πιὸ κατανυκτικῆς πού ἀνέβησαν ποτὲ στὸ Θρόνο τοῦ Παντοκράτορος. Ένας στρατιώτης ἐδιάβαζε τὸν 23ο ψαλμὸ τοῦ Δαυὶδ, μὲ χεῖλῃ πού ἔτρεμαν ἐλαφρὰ ἀπὸ συγκίνηση.

— Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ποιμὴν μου
δὲν θέλω στερηθῇ οὐδενός.
Εἰς βοσκὰς χλοεράς μὲ ἀνέπαυσε
εἰς ὕδατα ἀναπαύσεως μὲ ὠδήγησε
καὶ ἐν κοιλάδι σκιᾶς θανάτου, ἐάν περιπατήσω,
δὲν θέλω φοβηθῇ κακόν,
διότι Σὺ εἶσαι μετ' ἐμοῦ...» (Ἰούνιος 1981).

Ἀπογευματινὴ: Γράφοντας γιὰ τὴ «Μόδα τῆς ἐποχῆς», τὸ νὰ ἀσχολοῦνται δηλ. οἱ ἐφημερίδες μὲ τὸν Τεκτονισμό, σημειώνει, μεταξύ ἄλλων: «Τὸ πιστεύετε πῶς στὸ Ἡρώδειο, τῇ στιγμῇ πού ὁ Ἀγγλος παπὰς στήν «Ἀγία Ἰωάννα» τοῦ Μπέρναρντ Σῶ ἐπιχειρῶντας νὰ καταδικάσῃ τὴν Παρθένα φωνάζει κωμικά:

«Γιὰ ὅλα φταῖνε οἱ Ἑβραῖοι!» βρέθηκαν ἄνθρωποι στὸ ἀκροατήριό πού χειροκρότησαν;

᾽Ωρα εἶναι νὰ γίνουμε καὶ Χιτλερικοί!» (16-6-1981).

Αὐγὴ: Μὲ τίτλο «Τὸ σταλινικὸ ὄνειρο μιᾶς Πολωνοεβραίας» παρουσιάζει τὴ Γιαμίνα, μάνα τοῦ δολοφονημένου στὸ Παρίσι Πιέρ Γκόλντμαν, ἡ ὁποία «Κομμουνίστρια στὰ δεκαεῖς τῆς, ἀπὸ ἐξέγερσιν ἐνάντια στὸ θρησκὸλόγητο περιβάλλον τῆς, γνώρισε ὅλα τὰ δράματα τοῦ ἀντισιμιτισμοῦ, τοῦ σταλινισμοῦ καὶ τῆς Πολωνίας» (14-6-1981).

Ἀκρόπολις: Ὁ Γ. Λεονταρίτης, στῇ στήλῃ του, σημειώνει: «Φίλος τῆς στήλης πού ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μᾶς ἔλεγε γιὰ μιά ἀπὸ τῆς πιὸ γνωστῆς προσωπικότητες τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραὴλ, πού συνάντησε σὲ πρόσφατο ταξίδι του, τὸ δρ. Γιόζεφ Μπούργκ, ἄλλοτε ὑπουργὸ Ἑσωτερικῶν, πρόεδρος τοῦ Κοινοβουλίου, κλ.π. Ἐχει βαθιὰ μόρφωση γύρω ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ ἱστορία.

Ἑλληνολάτρης, εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ χώρα μας στὰ 1929 καὶ θυμᾶται πόσο εἶχε ἐντυπωσιασθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ ταξίδι του.

Σήμερα ὁ δρ. Μπούργκ χαίρεται ιδιαίτερα, ὅταν συναντᾷ συμπατριῶτες μας, νὰ μιλᾷ σέ... ἄπαιστα ἀρχαῖα ἐλληνικά!...

Παχύς, μ' ἕνα ρόδινο καλοκάγαθο πρόσωπο, πάντοτε χαμογελαστός μ' ἕνα κομπολόι στὸ χέρι, δείχνει στοὺς ἐπισκέπτες του τουριστικὲς φωτογραφίες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ λέει στοὺς Ἑλλήνες ταξιδιώτες:

— Ὅποτε βρεθεῖτε πάλι στήν Ἱερουσαλὴμ, νὰ ἔρθετε νὰ μ' ἐπισκεφθεῖτε». (18-6-1981).

Θεσσαλονικὴ: Αὐθεντικὸ τὸ «Ἡμερολόγιο» τῆς Ἄννας Φράνκ: «Τὸ περίφημο «Ἡμερολόγιο τῆς Ἄννας Φράνκ», πού ἀποκαλύπτει τὴν ἐξολόθρευση τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς χιτλερικούς, ἀμφισβητήθηκε, πολλές φορές ἀπὸ τοὺς νεοναζιστές. Ένα γράμμα, ὅμως, πού εἶχε στείλῃ ἡ Ἄννα Φράνκ στῇ γιανιά τῆς καὶ πού βρέθηκε πρόσφατα, ἀποδεικνύει ὀριστικὰ τὴ γνησιότητα καὶ τὴν αὐθεντικότητα αὐτοῦ τοῦ Ἡμερολογίου». (18-6-1981).

‘Απογευματινή: Μέ τίτλο «‘Η καταγωγή καί τό θρήσκειμα τῶν ‘Ισραηλιτῶν» δημοσιεύει τήν παρακάτω ἐπιστολή τοῦ Α. Ρεϊτάν: «Σέ κάποια εἶδη ἀπό Θεσσαλονίκη γιά τή σύλληψη ἑνός ζευγους Γάλλων γιά λαθρεμπόριο ναρκωτικῶν, ἀναφερόταν ὅτι οἱ Γάλλοι αὐτοί εἶναι ‘Εβραῖοι. Τί σημασία μπορεῖ νά ἔχει τό θρήσκειμα ἑνός ἀνθρώπου, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιά μιᾶ ἀξιόποινη πράξη. Δέν θυμᾶμαι νά ἔχω διαβάσει ποτέ γιά κάποιον ξένο ἢ “Ἕλληνα, πού κατηγορεῖται, τό θρήσκειμά του. Δέν γράφεται πούθενά ὁ ὀρθόδοξος, τό καθολικός ἢ διαμαρτυρόμενος, τό μωαμεθανός. Δυστυχῶς μόνον οἱ ‘Εβραῖοι ἔχουν αὐτό τό ἰδίωμα νά ἀναφέρεται ἡ ὑπηκοότητα κάποιου συνοδευόμενη ἀπό τό θρήσκειμα. Πιστεύω ὅτι ὁ Τύπος εἶναι δυνατός. Μέσω τοῦ Τύπου εἶναι δυνατόν νά καλλιεργηθεῖ μιᾶ ἰδέα εἴτε θετική εἴτε ἀρνητική. “Ας εἶναι ἐπομένως πιό προσεκτικοί στίς ἐκφράσεις αὐτές». (20-6-1986).

‘Ημέρα (Πατρῶν): Σημειώνει ὅτι «‘Η πιό μεγάλη σέ ἀναλογία πληθυσμοῦ ἐβραϊκή κοινότητα στόν κόσμο (ἔξω βέβαια ἀπ’ τό ‘Ισραήλ) βρίσκεται στήν ‘Αργεντινή.

— ‘Αν ἀληθεύουν διάφορες ἀποκαλύψεις καί μαρτυρίες, οἱ τετρακόσιες χιλιάδες ‘Αργεντινοί, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, βρίσκονται στά πρόθυρα ἑνός «Πογκρόμ», πού θά ἐπαναφέρει στή μνήμη τήν ἀντισημιτική ἐποχή τῶν πρώτων χρόνων τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας» (24-6-1981).

‘Αθηναϊκός Τύπος: Μέ τίτλους «φιλόανθρωπες καταδίκες» «μικρές ποινές» κ.λπ. παρουσιάζονται οἱ ἐλαφρές ποινές, μέ τίς ὁποῖες τό Κακουργοδικεῖο τοῦ Ντύσσελντορφ κατεδίκασε τοὺς 9 κατηγορουμένους στή «δίκη μαμούθ τοῦ Μαϊν-τάνεκ», πού θά μείνει στήν ἱστορία σάν ἡ μεγαλύτερη καί, πιθανότατα, ἡ τελευταία δίκη τῶν ἐγκληματιῶν τοῦ ναζισμού. (1-7-81). Ἐπίσης **‘Επίκαιρα** (9-7-81).

‘Ελληνικός Βορρᾶς: Μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἀφιερώματος τοῦ παιδότοπου τῶν ‘Αθηνῶν, σέ ἄρθρο τῆς Μαΐης Π. Βασιλικοῦ, δημοσιεύει τήν τραγική ἱστορία τῆς ‘Εβραίας τῆς Θεσσαλονίκης Κλ. Μπέζα, πού ἔχασε τό παιδί της στά ναζιστικά στρατόπεδα (5-7-81).

Βραδυνή: Ἄρθρο τοῦ Μιχ. Περάνθη γιά τόν Γιοσέφ ‘Ελιγιά («‘Ενα ‘Εβραϊόπουλο ἀλλιώτικο ἀπό τ’ ἄλλα»), μέ τήν εὐκαιρία τῶν 50 χρόνων ἀπό τό θάνατό του (7-7-81).

Νέα: Μέ τίτλο «Θά συγχωρήσουν ποτέ οἱ ‘Εβραῖοι τοὺς Γερμανούς;», σημειώνει, μεταξύ ἄλλων: «Μέ ἄλλα λόγια, δέν εἶναι οἱ νέοι ‘Εβραῖοι, ἀλλά ἡ προηγούμενη γενιά, πού ἔχει προβλήματα προσαρμογῆς καί συμφιλίωσης μέ τοὺς Γερμανούς. ‘Από τήν ἄλλη πλευρά καί οἱ νέοι Γερμανοί νιώθουν τήν ἀνάγκη νά πληροφορηθοῦν τήν ἀλήθεια γύρω ἀπό τό ναζισμό. ‘Ισως γι’ αὐτό ἄρκετοί Γερμανοί προσφέρθηκαν νά ἐργαστοῦν στά ἱσραηλινά κιμπούτζ, σάν μιᾶ ἐνέργεια τιμωρίας». (8-7-81).

‘Ανατολή (Λασιθίου): Ἀκόμη προκαλεῖ συζητήσεις γιά τὰ ἐγκλήματα τῆς ναζιστικῆς περιόδου ἡ προβολή τοῦ «‘Ολοκαυτώματος» (3-7-81).

‘Ελληνικός Βορρᾶς: Σέ 7ετὴ κᾄθειρξη καταδικάστηκε ὁ ἀντισυνταγματάρχης τῶν ‘Ες - ‘Ες Κούρτ ‘Ασε γιὰτί, σύμφωνα μέ τό δικαστήριο, «Εὐθύνεται γιά τόν ἐκτοπισμό 10.000 ‘Ιουδαίων τῆς ‘Ανατολικῆς Εὐρώπης» (9-7-81).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Οἰκονομικός Ταχυδρόμος: Μέ ἀφορμή δηλώσεις τοῦ ‘Ισραηλινοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Μπέγκιν ὅτι «Γιά ὅ,τι συνέβη στόν ἐβραϊκό λαό στίς δεκαετίες τοῦ 30 ἢ 40 εἶναι ὑπεύθυνοι ὅλοι οἱ Γερμανοί», τό περιοδικό παρατηρεῖ: «‘Ανεξάρτητα ἀπό τή βαριά εὐθύνη τῶν Γερμανῶν σάν ἔθνος, γιά τὰ ἐγκλήματα πού διέπραξε τό ναζιστικό καθεστῶς κατά τίς προαναφερθεῖσες δεκαετίες, βέβαιο εἶναι πῶς δέν βαρύνονται γι’ αὐτά ὅλοι οἱ Γερμανοί, ἀφοῦ πολλοί ἀπ’ αὐτοὺς προσπάθησαν κατά καιρούς νά ἀνατρέψουν τό Χίτλερ καί ἀκόμα περισσότεροι κλείσθηκαν καί πέθαναν στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

‘Η συλλογική εὐθύνη δέν βαρύνει ἄλλωστε οὔτε τοὺς ‘Ισραηλινούς γιά τὰ φρικτὰ ἐγκλήματα πού διαπράττει ὁ ἴδιος ὁ κ. Μπέγκιν καί οἱ συνεργάτες του σέ βάρος τῶν ἀμάχων τοῦ πολυπάθου Λιβάνου. Κι αὐτό, ἐλπίζαμε ὅτι θά ἀποδείκνυε στίς προχθεσινές ἐκλογές ὁ ἱσραηλινός λαός ἀνατρέποντας τόν φανατικό καί ἀδίστακτο σημερινό πρωθυπουργό του, ὁ ὁποῖος γιά προεκλογικούς λόγους θυσιάσε καθημερινά ἑκατοντάδες ζωές κι ἔχει ὁδηγήσει τήν ἐκρηκτική περιοχή τῆς Μέσης ‘Ανατολῆς στά πρόθυρα ἑνός νέου πολέμου. Δέν τόκανε, ὅμως». (9-7-81).

■ Μέ τό ἴδιο πνεῦμα γράφει, στήν κριτική του γιά τήν ‘Εκάβη, ὁ Θ. Κρητικός στόν **Ταχυδρόμο** (9-7-81): «Κάτω ἀπό τήν παραμορφωτική ἐπίδραση ἀπάνθρωπης μεταχείρισης, τὰ ἀθῶα θύματα τοῦ Ναζισμού, οἱ ‘Εβραῖοι, ἔχουν μεταβληθεῖ σέ ἕναν ἀπ’ τοὺς ἐπιθετικότερους λαούς τῆς ἐποχῆς μας κι ἔχουν γίνει, μέ τή σειρά τους τώρα κι αὐτοί, καταπιεστές τῶν Παλαιστινίων, ἐγκαινιάζοντας νέο κύκλο πόνου καί αἵματος πού, ἀργά ἢ γρήγορα, θά φέρεי μιᾶ ἐξίσου βίαιη καί ἀγρία ἀντίδραση ἀπ’ τή μεριά τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου».

Λαός (Βεροίας) - Πρωινή (Ἐδέσσης) - ‘Επαρχιακός Τύπος (‘Αλεξανδρουπόλεως) - Πρόοδος (Ξερρών). Μετά τήν προβολή τοῦ «‘Ολοκαυτώματος» στή γερμανική τηλεόραση ὑπεβλήθησαν 150.000 ἐρωτήσεις στό Κέντρο Πολιτικῆς Ἐπιμορφώσεως, κυρίως ἀπό νεαρά ἄτομα ἡλικίας 14 — 29 ἐτῶν. (5 — 7 — 81).

Οἰκονομικός Ταχυδρόμος: Ρεπορτάζ τοῦ ‘Αθ. Παπανδρόπουλου στό ‘Ισραήλ: «‘Από τὰ πορτοκάλια στοὺς μικροκομπιούτερς». Περιλαμβάνει δηλώσεις - ἀπόψεις σημαντικῶν παραγόντων τοῦ Κράτους τοῦ ‘Ισραήλ, καθὼς καί τή σημαντική πληροφόρηση ὅτι: «‘Η πρόσφατη καταστροφή τοῦ ἱρακινοῦ πυρηνικοῦ ἀντιδραστήρα ἀπὸ τήν ἱσραηλινὴ ἀεροπορία, δέν εἶναι ἀμοιρὴ τῶν γενικότερων ἐπιτευγμάτων τοῦ ‘Ισραήλ στό στρατιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα ἀπὸ ὅ,τι μπορέσαμε νά μάθουμε, ἡ ἱσραηλινὴ ἀεροναυπηγικὴ βιομηχανία ἔχει ἐπιτελέσει τεράστια τεχνολογικά βήματα καί ἔχει κατασκευάσει ἀναγνωριστικὰ ἀεροπλάνα, πού πετοῦν χωρίς πιλότο καί μποροῦν, λόγω τῆς σύνδεσής τους μέ τελεματικούς σταθμούς, νά χαρτογραφοῦν αὐτόματα ὁποιαδήποτε περιοχή καί ὁποιοδήποτε στόχο. Τό γεγονός δέ ὅτι ἡ χαρτογράφηση γίνεται αὐτόματα, κάνει περιττὴ ἀκόμη καί τήν κατάρριψη τοῦ ἀεροπλάνου, ἡ ὁποία εἶναι σκόπιμη μόνον πρὶν τήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ. Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτές, ὁ ἱσραηλινὸς στρατός, ἀναμφισβήτητα, δια-

...«ΕΩΣ ΟΤΟΥ ΞΕΒΡΩΜΙΣΕΙ ΤΟΥΤΟΣ Ο ΤΟΠΟΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ, ΤΙΣ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ, ΤΑ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ...»

‘Από τό αδέσμευτο ὄργανο προβληματισμοῦ «ΔΙΑΛΟΓΟΙ» (‘Ιανουάριος – Μάρτιος 1981), ἀναδημοσιεύουμε τό παρακάτω σχόλιο:

« Ἀνελλιπῶς τό Κεντρικό Ἰσραηλιτικό Συμβούλιο Ἑλλάδος, μᾶς στέλνει τιμητικά τό μηνιάτικο δημοσιογραφικό ὄργανό του ΧΡΟΝΙΚΑ.

Ἐμεῖς τιμᾶμε τοὺς Ἰσραηλίτες τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὴ δίκαια καὶ τίμια προσπάθειά τους νὰ τοὺς ἀναγνωρισθεῖ ἡ πρόποσα θέση μέσα στοῦ γενικοῦ πλαίσιο τῶν κοινωνικο - πολιτικῶν ἀγῶνων τοῦ λαοῦ μας, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν προκοπὴ τῆς πατρίδας μας. Καὶ χαίρομαστε πού οἱ Ἰσραηλίτες τῆς Ἑλλάδας διεκδικοῦν τίμια τὴ θέση πού ἐπιχειροῦν νὰ τοὺς τὴν ἀρνοῦνται οἱ ἴδιοι σκοτεινοὶ κύκλοι τῆς ἀνωμαλίας, τῆς ὀπισθοδρόμησης, τοῦ σκοταδισμοῦ καὶ τῆς ἄνομης διάκρισης, πού ταλαιπωροῦν καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ λαό.

«Εἶμαι ἀνάπηρος τοῦ πολέμου 1940. Στὰ ἄγρια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας ἄφησα τὰ δυό μου πόδια. Γι’ αὐτὴ τὴν προσφορά μου πρὸς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα εἶμαι ὑπερήφανος... Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἑλλάδας μποροῦμε νὰ στρατευόμαστε, νὰ ἐκπληρώνουμε τίς ὑποχρεώσεις μας, ἀλλὰ δὲν εἴμαστε ἄξιοι νὰ κατέχουμε ἀπόρρητα. Εἴμαστε, δηλαδὴ, κατὰ τὴ θεωρίαν τοῦ κ. Καρατσαφέρη, δευτέρας τάξεως πολῖτες...» (Βενιαμίν Καπόν).

«... Ἡ ἑλληνικὴ ὑπηκοότητά μας ἔχει καταξιώθει μὲ τοὺς ἑκατοντάδες νεκροὺς καὶ τραυματίες μας, σ’ ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες, μὲ τὴ θετικὴ προσφορά μας στὴν ἐθνικὴ ζωὴ, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς συνεχοῦς συμμετοχῆς μας... Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν ὁ τάδε Ἕλληνας Ἑβραῖος εἶναι κατάλληλος ἢ ὄχι γιὰ τὸ ἀξίωμα πού κατέχει... Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐξάλειψις τῆς ἀναχρονιστικῆς, ἐπικίνδυνης καὶ παγκόσμια πιά καταδικασμένης φασιστικῆς νοοτροπίας τοῦ ρατσισμοῦ...» (Διακήρυξη τοῦ Κ.Ι.Σ.)

Συγχαίρουμε τοὺς Ἑβραῖους γιὰ τὴν παλικαρία καὶ ἀγωνιστικὴ στάση τους, παράδειγμα πρὸς μίμηση. Τοὺς παρακαλοῦμε νὰ συνεχίσουν, ἕως ὅτου ξεβρωμίσει τοῦτος ὁ τόπος ἀπὸ τίς προλήψεις, τίς δεισιδαιμονίες, τὰ φαντάσματα...

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε: Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τούτης τῆς γῆς εἴμαστε ἀδελφία. Οἱ λαοὶ δὲν ἔχουν τίποτε νὰ χωρίσουν. Τό τσουκάλι πού θὰ στηθεῖ στὴ φωτιά, τὸν ἴδιο κόπο ἀπαιτεῖ ἀπ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκτός ἀπὸ τοὺς ληστές ὑπηρέτες τοῦ ἀνομοῦ συμφέροντος».

θέτει ἓνα ἀποτελεσματικὸ ὄπλο στὰ χέρια του, τὸ ὁποῖο καὶ τοῦ δίνει σοβαρὸ προβάδισμα ἐναντὶ τῶν ἀντιπάλων του». (16 – 7 – 81).

Οικονομικός Ταχυδρόμος: Μὲ τίτλο «Ὁ νέος ἐχθρὸς», μὲ τὸ ψευδώνυμο «Κριτόβουλος» ὁ διευθυντὴς τοῦ Γ. Μαρίνος, σημειώνει: «Ἡ ἀσυγκράτητη ρατσιστικὴ ροπὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν ἀναζήτησι ἀποδιοπομπαίων τράγων βρῆκε τὴν ἀποθέωσιν τῆς στοῦ νέου σήριαλ τῆς μασονίας. Ὅ,τι κακὸ συνέβη, συμβαίνει ἢ πρόκειται νὰ συμβεῖ στοῦ δῦσμοιρο τόπο μας ὀφείλεται πιά στοὺς μασόνους, Ἑλληνες καὶ ξένους. Ἀνακαλύψαμε τὸ νέο, χωρὶς συγκεκριμένα χαρακτηριστικὰ καὶ μὲ σατανικὴ μορφὴ ἐχθρὸ, μιά καὶ ἔχουν πολυχρησιμοποιηθεῖ οἱ Ἑβραῖοι, ἢ Ἀριστερά, ἢ CIA, οἱ πολυεθνικές, οἱ ἱερωβάδες, οἱ μαλλιαροί, οἱ ἀναρχικοί, ἢ Χούντα, ἢ μαφία κ.ο. Τὸ μασονικὸ εὔρημα, μάλιστα, ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἶναι ἡ συνισταμένη ὅλων αὐτῶν μαζί. Λίγη ὑπομονὴ καὶ θὰ περάσει κι αὐτό. Ἀρκεῖ νὰ βρεθεῖ κάποιος ἄλλος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων, στὸν ὁποῖο θὰ ρίξουμε τὰ κουσούρια καὶ τὰ λάθη τὰ δικά μας. Οἱ βάρβαροι ἦταν πάντα μιά λύση». (23 – 7 – 1981).

Ἑβραιοελληνικοὶ ὕμνοι Ἰωαννίνων

«Ἑβραιο-ελληνικοὶ ὕμνοι τῶν Ἰωαννίνων», εἶναι ὁ τίτλος ἐνὸς βιβλίου πού κυκλοφορεῖ ὁ ὁμογενειακὸς ἐκδοτικὸς οἶκος «Πέλλα» τῆς Νέας Ὑόρκης. Τὸ βιβλίο περιέχει σὲ τρεῖς γλῶσσες – ἑλληνικά, ἑβραϊκά καὶ ἀγγλικά – 16 ὕμνους τῆς Ἑλληνοεβραϊκῆς Κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ὕστερα ἀπὸ μιά ἱστορία 800 ἐτῶν, ξεριζώθηκε ἀπὸ τοὺς Ναζὶ τὸ 1944.

Τὰ χειρόγραφα τῶν ὕμνων αὐτῶν, πού τραγουδόνταν στὰ ἑλληνικά ἀλλὰ ἦταν γραμμένα μὲ ἑβραϊκοὺς χαρακτήρες, κατόρθωσε νὰ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα ὁ μέγας ραββῖνος τῆς περιοχῆς καὶ ἐπὶ μιά ὁλόκληρη 20ετία ἓνας Ἀμερικανὸς Ἑβραῖος γλωσσολόγος καὶ ἓνας Ἕλληνας φιλόλογος ἐργάστηκαν ἐντατικά γιὰ τὴ μετάφρασή τους στὰ ἀγγλικά.

● Οἱ δυὸ ἐπιστήμονες εἶναι ὁ Μπέντζαμιν Σβάρτς, ἐ-

πίτιμος καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας τοῦ πανεπιστημίου Λίνκολν τῆς Πενσυλβανίας καὶ ὁ φιλόλογος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Σάντα Μπάρμπαρα τῆς Καλιφόρνιας Ἀπόστολος Ἀθανασάκης.

Στις 16-27 Αὐγούστου 1981 ἐπισκέφθηκε τὴν Ἑλλάδα ὁ Βρεταννὸς βουλευτὴς κ. Greville Janner, πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου Ἑβραϊκοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴ σύζυγό του.

Ὁ κ. Janner εἶχε πολὺ φιλικὲς συναντήσεις μὲ ἐκπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ Ἑβραϊσμοῦ.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)